

ГЕОРГИ ГАВРАИЛОВ

Кръстоносните походи

НАРОДНА ПРОСВЕТА

ГЕОРГИ ГАВРАИЛОВ
КРЪСТОНОСНИТЕ ПОХОДИ

chitanka.info

КОМУ СА НУЖНИ СВЕЩЕНИТЕ ВОЙНИ

Средновековен мрак тегне над Европа. Навред насилия и глад, неправди и жестокости. Горчив е селският живот. Превърнал се е в черно крепостническо тегло от безправие, данъци и ангарии. Господарите са алчни и безмилостни. Не се задоволяват вече с прости кожени и ленени одежди, нито с грубо изковани меч и щит. Те желаят да блеснат с богатство и мощ. Така съседите ще ги зачитат повече, а простите селяци, смирени и наплашени, покорно ще изпълняват многобройните задължения.

В ламтежа си за плячка и земя сеньорите се вплитат в кървави войни. Те поддържат многобройни рицари-васали, на които в награда раздават имения с крепостни селяни. Но Западна Европа отдавна е разпределена между феодалната знат. Няма земя без господар.

Гладът за земя разпалва свирепи междуособици.

По закон бащиният имот винаги се наследява от най-стария син. По-младите не получават нищо. Те стават „безземни“, „нямащи“, „голтаци“ и поемат пътя на грабежа и войната. Смъртта е техен занаят. Шайките им върлуват из Фландрия, Франция, Лотарингия, Германия. Всяват ужас сред селското население. Държат сеньорите и манастирите в страх. Кошмар са за градовете и търговските кервани.

Разбойничество, насилия, невежество и суеверия. Такава е Европа през XI век, навлизаща в разцвета на феодализма.

По-рано всеки селянин е могъл да си издяла рало, да изкове плуг и брадва, да изгъче плат. Разбира се, съвсем грубо. Обаче нуждите на обществото растат. Трябва да се произвежда повече и по-добре. От селяните-земяделци се отделят занаятчиите — ковачи, тъкачи, дърводелци. От земеделието се раждат занаятите.

Занаятчиите, както и селяните, отначало са крепостни. Но не понасят крепостния гнет. Бягат, крият се от господарите си. След години намират убежища покрай стените на укрепените манастири, по кръстопътищата, по удобните морски и речни пристани. Никнат нови поселища, чисто занаятчийски. Година след година те се разрастват.

Приемат нови бегълци от господарските имения. Стават многолюдни и шумни. Яки каменни стени ги пазят от произвола на сеньорите и от разбойнически нападения. Появяват се средновековните градове — центрове на занаяти и търговия.

Стопанството е все още натурално. Търговията се върши вещь срещу вещь. Един рицарски шлем струва шест крави или пък двадесет и четири прасета, броня — дванадесет крави или четиридесет и осем прасета и т.н. За да си набави скъпо сукно или добро оръжие, човек трябва да подкара към града цяло стадо крави и прасета. Трудно и неудобно!... Ето защо хората отново се досещат за златото. За жълтия „благороден“ метал, с който се мери стойността на всеки продукт. Парите се възраждат от вековното забвение. Те изгонват от пазара като разменна единица прасетата и кравите. С това нанасят силен удар върху затвореното натурално стопанство.

Търговията се засилва. От френските градове Арл, Авиньон, Марсилия и Лион, от Венеция, Генуа и Бари към далечната Александрия потеглят морски кервани. Венеция поддържа търговски посолства в Кайро, Алеп и Дамаск. А на търговците от италианския град Амалфи египетският султан предоставя цял квартал в Ерусалим. Връзките между Европа и арабските страни се разширяват. Те рушат натуралната затвореност. Несметни печалби се стичат в касите на търговци, корабоприетатели и банкери. Злато, злато!... То ляга в основата на зараждащите се парично-стокови отношения. С магическа сила направлява човешките страсти и съдби. Владее духовете на крале и сеньори, рицари, търговци и духовници. Смуцава съня им. Прави помислите дръзки и ръката по-твърда в престъпленията.

Новата жажда за злато подсилва стария глад за земя.

Крепител на жестокия феодален ред в Западна Европа е католическата църква. Тя е и най-големият феодален господар. А най-богатият е и най-алчен. Папи, кардинали и архиепископи са здраво в плен на златния призрак. Приходите от църковния десятък и щедрите дарения още повече разпалват алчността им, ламтежа за пълно господство над християнските имоти и души. Какво да се направи, та световните богатства като река да потекат към Рим?... Как господарите да държат по-здраво в подчинение селяните? Как да се сдобият свирепите рицари-разбойници с богатства и земи, без да пострадат имуществата на сеньорите и църквата?... А и какво да се направи, та

да не се повтаря ужасът на селските въстания в Нормандия, Бретан, Саксония и Англия?...

Грижи и тревоги мъчат „светата“ църква, когато пламват упорити войни за изгонване на арабите от Испания. В помощ на своите събратя от Леон и Кастилия, Каталония и Арагон прииждат много сеньори от север. Жажда за грабеж довежда тук през 1063–1064 година рицарите на Гийом, херцог Аквитански. След десет години по същия път потегля баронът на Шампан Еблем дьо Руси. Нищо че арабите унищожават войската му. Миражът на богатствата в Испания си остава неудържимо привлекателен. Ето защо, когато Алфонсо VI, кралят на Кастилия, обсажда Толедо, помагат му хиляди рицари от Германия и Франция. Но и тях ги постига същата злощастна съдба. Тогава през 1087 година нова грамадна армия прекосява Пиренеите. Водят я херцог Йод Бургундски и граф Реймонд Тулузки.

Реконкистата^[1] в Испания е предисловие на бъдещите кръстоносни походи. Тя постепенно навежда папата към спасителната мисъл: походи в чужди земи!... Ето къде е спасението от анархията! Ето как „безземните“ рицари-разбойници ще се сдобият с плячка и ще се умират!... Затова папа Александър II обявява опрощение на греховете и вечно блаженство всекиму, който препаше меч за „делото на кръста“ в Испания.

Но в Испания алчните „рицари на кръста“ не получават това, за което са отишли. Испанската знат не е съгласна да дели облагите от Реконкистата. Гладът за злато и земя остава все така остър.

Сега погледите се обръщат на Изток! Морските кервани са разнесли славата на изящните източни стоки. Огромните печалби от задморската търговия са сигурно доказателство за богатствата на цветущите източни страни.

На Изток!...

През 1073 година на папския престол се възкачва Григорий VII. И веднага той създава план за световно господство на католическата църква. Този план минава през обединяване на разпилените и враждуващи феодални сили, през заздравяване властта на господарите над селяните и закрепване властта на църквата над господарите. Над бъдещата световна държава властно ще се издига „светият“ престол. Нему трябва да се подчинят владетелите от Испания до Киевска Русия, от Англия до Арабския Изток.

Разбира се, много владетели се противопоставят на властолюбивите папски претенции. Но най-голяма пречка за римския първосвещеник е Източната Римска империя — Византия, която не признава върховенството му. Войнственият папа мечтае да я покори. Война? Това би било неразумно. Най-напред — дипломатически постъпки. На византийския император Михаил VII Дука папата предлага съюз, който „да възобнови древното, от бога установено съгласие между римската и константинополската църкви“. Но зад изкусно подобрите думи императорът съзира завоевателните намерения на папата. Предложението е отхвърлено.

Тогава „божият наместник на земята“ решава да направи друго. Не помага ли хитростта, ще успее силата. Към крале, херцози, графове и „сиятелни“ князе, към всички „верни на свети Петър“ летят папски послания за „помощ“ на братята гърци-християни срещу неверниците селджуци. „Бийте се смело, за да спечелите в небесата слава, която ще надмине всички ваши очаквания. Вам се предоставя случай с малко труд да придобиете вечно блаженство!...“ От „верните на свети Петър“ може да се премълчи, че не небесната слава, а съкровищата и земите на Ромейската империя и източните страни привличат католическия първопастир.

И така за феодалите пътят е намерен. Под предлог, че воюват за „делото на кръста“ — да заграбят плячка и земи извън Европа. Но селяните?... Тяхното метежно непокорство, техните страшни бунтове?...

На помощ идва християнската легенда за „гроба господен“. Някога преди много векове богочовекът Исус Христос с чудеса и проповеди отворил очите на тъмните езичници за истинската вяра. Посочил им пътя към спасението и вечното блаженство. Осъден на смърт от римския управител на Палестина Пилат Понтийски, божият син бил разпънат на кръст. Погребали го в Ерусалим, където той възкръснал и се възнесъл на небето...

Никой не допуска, че всичко това е измислено от църковните отци, за да държат в подчинение умовете и сърцата на вярващите. Всички християни почитат Ерусалим като място на „гроба господен“, а Палестина — като „света земя“. Всяка година много богомолци посещават светите места. Поклонници стават влиятелни сеньори и рицари-голтаци, много бедняци и селяни, висши духовници. Покрай

религиозните подвизи и изкупление за извършени грехове на Изток знатните поклонници смятат, че ще се сдобият със злато и сребро, с предмети, каквито на Запад не се произвеждат. А селяните и бедняците се надяват да намерят избавление от тежкия гнет.

Поклонник-пилигрим. Из ръкописите на Националната библиотека в Париж

Най-напред „светата земя“ е била в границите на Византия. Сетне я завладяват арабите, а от 1071 година — турците селджуци. Те, както и арабите, не пречели на християните. Никой не забранявал на поклонниците да се кланят по „светите места“. Но църквата знае как да използва поклонничеството за свои цели. Хиляди монаси и свещеници разпространяват слухове за мъки и теглила, причинени на поклонниците от „безбожните“ селджуци. Няма значение, че това са лъжи. За папата е важно невежите селяни да обърнат погледите си на Изток и да забравят всяка мисъл за бунт.

Пътят е добре налучкан. Многолюдни сборища жадно попиват разказите за страданията на бедните поклонници. Много хора вече тръпнат от възмущение и желание за мъст над „ругателите на гроба господен“. Папа Григорий VII може да бъде доволен. Но германският плен през 1085 година го откъсва от бурните земни дела.

Новият римски първосвещеник Урбан II се запретва да осъществи плановете на своя предшественик. Той също предлага църковна уния^[2] на Византия. Император Алексий Комнин отказва. Ясно! На братята-гърци трябва да се „помогне“ с оръжие. Католическият свят кипи в подготовка да го стори. Поклонниците разказват за приказното великолепие на Константинопол, за златокуполните му храмове и величествени дворци, за чудния разкош на източните градове. Странствуващи певци и разказвачи редят примамващи слова за земния рай на изобилието и охолството. По сборища и стъгди, по градски площади и панаири монаси разплакват слушателите с измислени описания на страшните бедствия и мъченичества, на които са подложени християните — поклонници на Изток.

Многолетните усилия на църквата дават обилни плодове. Миражът на златото и „гроба господен“ обединява сеньори, рицари и селяни в едно. Общото движение на Изток трябва да сломи ромейското упорство, да отвлече метежните сили далеч от господарите и църквата. От него ще се роди така желаното и дълго подготвяно световно католическо господство.

А и сам бог сякаш дава знамение на своите католически чада. Селджукската държава е в упадък. Притиснат от нашествениците — нормани, печенег и турци, византийският император Алексий Комнин е принуден да моли за помощ: „Ние се отдаваме във вашите ръце...“

Дали точно такива са посланията на императора, или така ги преправят алчните сеньори и прелати^[3], никой не се пита. Те наливат масло в огъня на пламналата алчност.

Свещена война за „гроба господен“! Идеята за кръстоносен поход е узряла. Западна Европа, алчна и жестока, суеверна и невежа, е готова да потегли, подведена от църквата, на бой за „делото на кръста“. За кръв, богатства, приключения и плячка!

---

[1] Реконкиста (исп.) — отвоюване. Под това име са известни войните на европейските феодали за изтласкване на арабите от Пиренейския полуостров. Реконкистата е прогресивно явление, защото е спомогнала за обединението на Испания. ↑

[2] Уния — политически или църковен съюз, обединение. ↑

[3] Прелат — лице, което заема високо положение в църковната йерархия като кардинал, архиепископ, епископ, абат и др. ↑

ЦЕНАТА НА ЕДНА НАДЕЖДА

Необичайно оживен е Клермон на 26 ноември 1095 г. Шумна многохилядна тълпа снове по тесните улици. Едва я побират градските стени. Сеньори, рицари, търговци, простолюдие. Най-много са духовниците. Тук е и „негово светейшество“ папа Урбан II.

Днес е последният ден на Клермонския църковен събор. На площада се издига специално построен амвон. От него започва да говори папата, заобиколен от своите кардинали:

— Боголюбим народе! На вашето мъжество християнската църква възложи своята надежда. Знаейки вашата набожност и храброст, аз преминах Алпите и дойдох в тази страна със словото божие... Вие ще избавите Европа и Азия, вие ще спасите града на Исуса Христа — Ерусалим... Тук на Запад земята не е обилна с богатства. Едва изхранва тези, които я обработват. Оттук произлиза причината, че вие взаимно се изяждате, водите войни и си нанасяте смъртоносни рани. Сега най-сетне може да се прекрати вашата взаимна ненавист, да замлъкне враждата ви, да стихнат междуособните войни. Вървете към свещения гроб! Изтръгнете тази земя от нечестивия народ и я завладейте за себе си. В тази земя тече мляко и мед. Ерусалим е най-плодоносната перла на земята. Той е вторият рай на утехите. Той моли, той очаква освобождението... Войни християнски! Вие, които постоянно търсите нищожни причини за бой, зарадвайте се — това е законна война... Вие жадувате кръв? Омийте се в кръвта на неверните!... Войни на ада, станете войни на живия бог!...

Погледът на „негово светейшество“ обгръща притихналото множество. Спира се на гората от кръстове и хоругви. В дрезгавия зимен сумрак пред зора му израства видението на световната папска държава и златният поток към Рим... За злато и власт ламтят сеньорите и рицарите. За свобода и по-добър живот — селяните. Папата им ги обещава:

— Които са тук нещастни и бедни, там ще бъдат радостни и богати!

На тия думи множеството отвръща с възторжен рев:

— Така иска бог! Така иска бог!...

— Разбира се, така иска бог! — извисява гласа си папата. — Той внуши вашия отговор. Нека това е и вашият възглас в битките!

„Светият отец“ бавно повдига ръка към небето. В нея проблясва сребърно разпятие. Той го поднася към тълпата:

— Сам господ е сред вас, за да ви предложи своя кръст. Носете го на гърдите и плещите си! Нека сияе на вашите оръжия и знамена!...

Още дълго папата призовава на свещена война срещу „персийското племе на турците“. А когато свършва, възторжените викове отново заливат площада. Воят се разпятия и знамена. „Благочестива“ войнственост напирва в гърдите. Едни проливат сълзи за Ерусалим и нещастната християнска участ. Други гръмогласно се кълнат да погубят „нечестивото бусурманско племе“. В трескава полуда пришиват по дрехите си кръстове. Те са вече кръстоносци, „войни хростови“, борци „за делото на кръста“.

Войнствените викове кънтят над каменния Клермон. Огласят надалеч околността.

След събора слухове за чудеса и божествени поличби плъзват по Западна Европа.

От село на село, от град на град бродят проповедници. Потънали в нечистота и прах, дълговласи, испити и бледи, те всички с фанатичен плам в очите повтарят по площади, сборища и кръстопътища „боговдъхновените“ слова на римския първосвещеник и решенията на Клермонския събор. Раздухват мъжеството и войнственото благочестие. Най-ревностен измежду тях е Петър Пустинникът, странствуващ монах от Амиен. В дъждове и бури той броди из селата и градовете на Северна Франция. Словата му са огнени, пропити с мистика и фанатична настойчивост. „Честит е Петър, недостойният раб божи от Амиен. Бог «лично» в пророческо съновидение му е посочил пътя към спасението.“ Пред ахналите от почуда тълпи разпаленият проповедник разказва за великата милост, споходила го от небето. Може ли някой да се съмнява, че когато Петър бил на поклонение в ерусалимския храм, чудодейна сила затворила клепачите му. В настъпилата тъмнина блеснало сияние, неописуемо силно и ослепително. Сам бог се „явил“ пред смирения поклонник... После, като се свестил, по божие повеление Петър отишъл при ерусалимския

патриарх Симеон. Той му дал писмо, което „получил“ от всевишния, с призив към западните християни да тръгнат на бой за светата земя.

Ако Петър Пустинникът е задържал за себе си щедрата милостиня, с която е обсипван, отдавна да е станал богат. Но той е вещ в пленяването на човешката душа. Всичко раздава на бедните. Задоволява се със старите си дрипи, с оскъдната си храна. Това засилва обаянието му сред невежите селски люде. Следва го хилядно множество от Франция, Лотарингия и Рейнските области, покорено от проповедите му, готово да поеме по „пътя господен“, пътя към избавлението от нечовешкото тегло. По този път го тласка крепостното робство, лютата зима на 1095–1096 година и призракът на гладната смърт. Мамаи го миражът на „гроба господен“ и изгарящата надежда за блажен живот. „... смелостта на бедните се възпламени с такава голяма ревност, че никой от тях не обръщаше внимание на оскъдността на доходите, не се грижеше за належащата продажба на къщи, лозя и ниви... Всеки, стараейки се да събере малко пари, продаваше всичко, каквото имаше, не по стойност, а по цена, определена от купувача, за да не тръгне по-късно от другите по пътя господен“ — пише с изумление абат Гвиберт Ножански. Измъчените селски маси са обладани сякаш от безумие. Дванадесет овци се продават за толкова, колкото е струвала една.

В ранна пролет на 1096 година първите „войни хрстови“ от Франция, Лотарингия, Фландрия и Прирейнска Германия поемат на юг. Следват ги тълпи от Скандинавия, Англия, Испания, Италия.

Сред бедняшките маси проблясват и рицарски гербове. Водачи на кръстоносни отреди са Валтер Голтака с тримата си братя. Тук са и бандитът Гийом Шарпантие, Ламберт Беднякът, Хуго фон Тюбинген, граф Емихо Лайнингенски и още много други рицари. Оръжието им е добро. Бойният им опит е натрупан в безконечните разбойничества и междуособици. Чрез силата на селските десници те всички разчитат да заграбят земи на Изток. По тяхно внушение тълпите извършват кървави противоеврейски погроми. Грамадни пожари в Кьолн, Вормс, Трир, Майнц, Прага, Регенсбург унищожават еврейските складове и домове.

Дрипава и креслива е селската „хрстова“ войска. Тояги, коси, топори и вили са нейните оръжия. На каруци и коне, а повечето пеш, пъстрото множество безредно се влачи по „пътя господен“. Викове,

гльч, смехове, ругатни. Някои са тръгнали с жените и децата. Те носят останки от жалката покъщнина. Босите нозе и конските копита вдигат облаци от прах. Размътват извори и реки. Безпощадно тъпчат посеви и градини. Нечистотии и зловония отравят въздуха около лагерите им.

Когато първите достигат Регенсбург, вали градушка от въпроси:

— Това ли е Ерусалим?... Пристигнахме ли вече?...

Но до „гроба господен“ има още много път. Когато на хоризонта изникват очертанятията на Майнц, отново се задават същите въпроси:

— Гробът господен ли е?... Ерусалим?... Това ли е?...

Така е при всеки град, изплувал в далечината.

Гладът и епидемиите са постоянни спътници на дрипавите кръстоносци. Как да се изхранят, ако не с просия и грабеж. В Унгария хората на Фулшер Орлеански оплячкосват градчето Невтра. След това връхлитат върху Землин. Четири хиляди трупа и димящи развалини остават от града. Отрядът на Валтер Голтака опустошава белградските околности. Но и населението се съпротивлява. Белградчани налитат на кръстоносната сган. Нападната през нощта, тя хуква да бяга. Сто и четиридесет кръстоносци се затварят в една черква. Местните селяни я затрупват с дърва и слама. Лумва огън. Разнасят се писъци и виковете, всички вътре изгарят живи...

Войската на Петър Пустинникът наводнява околностите на Ниш. Тук немски кръстоносци подпалват мелници по река Нишава. В отговор жителите на града пленяват две хиляди талиги и убиват всеки, който им се мерне пред очите. Разярените пълчища в безпорядък щурмуват яката крепост. Тичат рицари, селяни, мъже, жени, деца. Бойният им вик ехти:

— Така иска бог! Така иска бог!...

Но бог изглежда не иска Ниш да бъде разорен. Поразени от хиляди стрели и камъни, тълпите хукват назад. С жалки остатъци Петър Пустинникът бърза да се махне от проклетото място.

Големи жестокости извършват и другите кръстоносни отреди.

В последните дни на юли 1096 г. чудновато зрелище изниква край Константинопол (Цариград). С шум и врява одърпаните отреди на Петър Пустинникът и Валтер Голтака се събират под стените на града. Изтънчените ромейски сановници изпадат в почуда. „Безоръжна тълпа!“ — надсмива се Ана Комнина, гордата дъщеря на император Алексей. Но твърде скоро страх и безпокойство заменят насмешката.

Защото „войните хростови“ бързо се окопитват от първоначалния си прехлас пред блясъка на Константиновия град и се втурват да грабят. Околностите на града скоро са опустошени. Така е, докато в първите дни на август византийски кораби прекарват многолюдното сорище на лагер в малоазийската крепост Цивитот.

И тук, в Цивитот, „борците за делото на кръста“ грабят и своеволничат. Никаква дисциплина, никакъв ред. Близостта на Nikeя, силната селджукска крепост, раздухва войнственото нетърпение. Единични отреди влизат в бой с турците. Поведени от някой си Райналд, те дори успяват да превземат крепостта Ксеригордон. Но много скоро турците превземат обратно Ксеригордон. Плененият Райналд приема исляма. А както мнозина, така и Петър Пустинникът се спасява с бягство. Забравил „божието“ поръчение, прославеният пророк като жалък беглец се добира до Константинопол да чака идващите рицарски войски...

Но ако Петър Амиенски се е отчаял от първия неуспех, други не са. Нима бог ще изостави своите войни? Не! Той само поставя на изпитание тяхната вяроност към делото на кръста! Още повече, че в средата на октомври в Цивитот се пръска слух, че един нормански отред е превзел Nikeя. Трескаво брожение започва в лагера. Ето на — стоят си те със скръстени ръце, а друг им е отнел под носа и бойната слава, и богатата плячка, и небесното блаженство! Никой не се досеща, че слуховете са неверни, че селджуците им готвят клопка. Всеки гори от желание за плячка. Напред към Nikeя!... Сякаш гигантска метла опразва лагера и подгонва всички към Nikeя. Грамадното множество непредпазливо се проточва по зловещите и непознати пътища. Право в ръцете на скритата селджукска войска. След няколко часа ход първите виждат Nikeя. Но никой не я достига. Изневиделица ги обсипва смъртоносен дъжд от камъни и стрели. Селджуците налитат. Като грамаден червей, разкъсван от мравки, кръстоносната върволица се гърчи в напразни спазми за спасение. Разсипва се, юрва се по странични пътеки, напусто дири убежище в храсти и камънаци. Селджуците секат безмилостно. Обилна кръв се стича по земята. Превръща я в червена кал.

Сражението не трае дълго. От двадесет и пет хиляди се спасяват по-малко от три хиляди. „Такова множество от гали и нормани загина от меча измаилов, че когато събраха телата им, те образуваха не

хълмче, не хълм или възвишение, а подобие на висока планина“ — отбелязва Ана Комнина. Сред тази грамада на смъртта намират посечен и обезобразен трупът на Валтер Голтака, главния военен предводител...

Така завършва на 21 октомври 1096 година походът на беднотата към „гроба господен“, този своеобразен протест и бягство на експлоатираните селски маси от жестокия феодален гнет. Така селячеството заплаща заблудението си, че с религиозни подвизи в чужди страни ще намери избавление, свобода и справедливост, а не с борба против своите угнетители. Твърде скъпа цена!

ПО КЪРВАВИЯ ПЪТ ГОСПОДЕН

През август 1096 г., още докато император Алексей Комнин настанява бедняшкото пълчище в Цивитот, далеч на запад от Булон потегля внушителна и страшна, обкована в желязо рицарска войска. Предвожда я Готфрид Булонски, владетел на Долна Лотарингия, графството Антверпен и замъка Булон. Потеклото си гордят сеньори от Карл Велики. Но „синята“ благородническа кръв и херцогската титла не го задоволяват. Долна Лотарингия германският император му е предоставил само като временно владение. Така че за своя произход и амбиции херцог Готфрид е повече беден, отколкото богат.

Готфрид Булонски. Щампа от националната библиотека в Париж

Но той не е единственият лаком за плячка и владения на Изток. Начело на сицилийските рицари застава енергичният и хитър, алчен и жесток княз Боемунд Тарентски. Амбицията му да стане господар на балканските византийски владения е пропаднала. Сега той мечтае да си създаде независимо княжество в „светата земя“. През октомври войската му слиза на епирския бряг на път за Константинопол.

Все по това време трета кръстоносна армия през Далмация бърза към същото място. Води я Реймонд Сен-Жилски, граф на Тулуза и маркиз на Прованс. От всички кръстоносни водачи той е най-богат.

Повелител е на десетки градове и безброй крепостни. Това обаче не е достатъчно да го задоволи. Ето защо и той с готовност е поел кръста.

Четвърто рицарско опълчение предвожда граф Хуго Вермандоа, брат на френския крал Филип I. Той се стреми пръв да стигне до Константинопол. Желанието му се сбъдва. Но как?... Буря застига корабите му в Адриатика и ги праща на дъното. Той едва се спасява. Вълните изхвърлят злочестия корабкрушенец край Дирахиум. Оттук ромейска стража го отвежда в Константинопол.

Петата рицарска войска, командувана от херцог Роберт Нормандски, граф Стефан дьо Блоа и граф Роберт Фландърски, обединява хиляди френски рицари, английски и шотландски барони. Потеглила от Руан, през ноември преминава Алпите, прекарва зимата в Италия и в ранна пролет на 1097 година през Охрид и Солун се отправя към ромейската столица.

Първият кръстоносен поход

Боемунд Тарентски минава през Епир и Тракия с насилия и жестокости. Пред тях бледнеят „подвизите“ на селските пълчища. С мрачна слава се покрива и Реймонд Тулузки. Селяните от Далмация отказват да продават на рицарите му каквото и да било. Не искат да ги превеждат през непознатите пътища. Затова „благочестивият защитник на вярата“ заповядва да отсекаат ръцете и да избодат очите на всеки пленен далматинец. В Тракия неговите рицари се втурват срещу Руза и Родосто с викове:

— Тулуза! Тулуза!...^[1]

Превзетата Руза оплячкосват.

Рицар от първия кръстоносен поход. Из ръкописите на Британския музей

Предишното лято константинополската знат се бе присмяла на дрипавата селска паплач. А сега изпада в ужас. Многохилядна желязна войска, пълна с грабителска енергия! Това не е шега... Изплашеният император Алексий привидно не се държи враждебно с кръстоносните главатарии. Не иска да ги дразни. И в същото време дава заповед на наемната конница от печенегии да е нащрек. Той предлага на кръстоносните сеньории да се признаят за васали на византийския император, а завоюваните в бъдеще земи да получат като ленни владения. В замяна на това императорът ще им помогне в битките срещу турците-селджуци. За да се съгласят по-бързо, печенежката

конница неведнъж напада лагерите на кръстоносците. При Родосто няколко отряда на Реймонд Тулузки намират своята гибел. Императорските войски им отнемат оръжието и цялата заграбена плячка. Печенегите нападат и Готфрид Булонски. Това прекършва неговото упорство. Той се признава за васал на Алексий Комнин и войската му бързо се озовава на малоазийския бряг, прекарана от гръцките кораби.

За всеобщо учудване княз Боемунд Тарентски, най-върлият враг на Империята, бързо скланя да стане васал на императора. Хитрият Боемунд е преценил, че е трудно да се превземе Константинопол. Силите трябва да се пестят за селджуците. А и какво ще навреди васалитетът му спрямо императора. Нали е само на думи?... Единствено Реймонд Тулузки отхвърля императорските увещания. Но и той е прехвърлен в Мала Азия. С рицарите заминава и Петър Пустинникът.

Ромейската дипломация успява да разпръсне черните облаци над Константинопол. През април 1097 г. последните кръстоносни отреди преминават Босфора. Желязната войска изчезва, зареяна из мрачната и зловеща Мала Азия. Константинопол си отдъхва.

Рицарите на кръста напредват уверено. Походът им изглежда приятна разходка, а превземането на Ерусалим — въпрос на дни.

Но твърде скоро бодрото настроение се помрачава. По пътя рицарите все по-често срещат непогребани човешки кости. В покрития с черепи и отпадъци лагер на селската войска те отслужват тържествена литургия. Но тя не може да възвърне предишния ентузиазъм. Неволен ужас е пропълзлял в сърцата при тъжната гледка. Подтиснати и мрачни, те продължават на юг. Пред Никея устройват лагер. Понеже камъните и дърветата не достигат, подсилват укрепленията с костите на избитите селски кръстоносци. „Така те направиха наедно и костница за мъртвите, и жилище за живите“ — пише Ана Комнина.

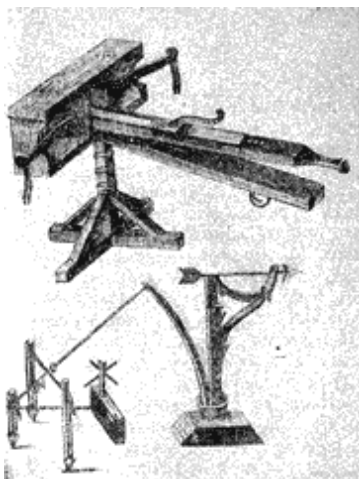
Настъпва юни. Като желязна лавина кръстоносците се втурват на щурм срещу яката и силна столица на султан Сюлейман Килидж-Арслан (Лъвският меч). Подкрепят ги и ромейски войски. Боят е кървав и ожесточен. Никея пада... С викове и рев кръстоносците бързат да влязат в града. Но ги чака горчиво разочарование. Ромеите са ги изпреварили. Те бързо спущат железните решетки пред входовете. „Войните христови“ остават навън. Те виждат как по кулите се издигат

ромейски знамена, а зад зъберите — ромеите, готови за отбрана. Дълго рицарското множество се вълнува в безсилна злоба. Напразно. С чужди ръце императорът Алексей е извадил кестените от огъня. Кръстоносното пълчище трябва да се задоволи с няколко товара злато и сребро и да върви по-нататък. Нищо друго не му остава...

Когато Никея се изгубва от погледа, и за най-самонадеяните става ясно, че „пътят господен“ не е така лек, както са си мислели. От небето, синьо и бездънно, струи жар. Шлемове и брони се нагорещават. Жажда изгаря кръстоносците. Мъчи ги и глад. А скритите селджукски засади ежедневно взимат своя кървав данък. Религиозният плам прегаря. Остава сива безнадеждност.

На 1 юли 1097 г. като вълшебно видение в знойната мараня изниква Дорилея. Отвъд стените на големия град се крият съкровища и злато. Там шурти вода, има храна. Тук става срещата с главните сили на Килидж-Арслан. Отчаянието вдъхва кураж на кръстоносците и те спечелват битката.

Оттук пътят продължава все на юг. Но докато главните сили избикалят Тавърските планини и с много жертви се лутат по стръмните пътеки, два отряда свиват право към населената с арменци Киликия. Единият е на Балдуин — брат на Готфрид Булонски, а другият на Танкред — племенник на Боемунд Тарентски. Танкред пръв влиза в града, но Балдуин го прогонва. Освирепял от загубата, Танкред ограбва околните градове Адана и Маместия. А в Адана и Маместия, в цяла Арменска Киликия ограбеното и озлочестено население е християнско...

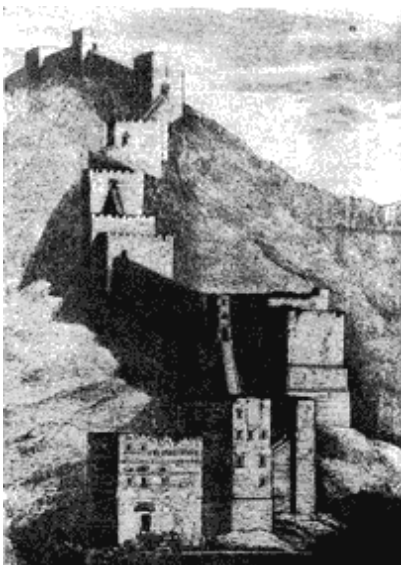

Стрелометки

Съдбата щедро обсипва Балдуин със своите милости. През февруари 1098 г. междуособиците сред арменската знат му дават възможност да превземе Едеса, най-големият град по пътя от Месопотамия към Сирия. Така той става владетел на богата и обширна област. Свикналият на разбойничество рицар управлява, както си знае. Никакво съблюдаване на местните нрави и обичаи. От подаръците, с които го обсипват, предпочита златото и сребърните съдове. Не е дошъл тук за друго! Помощниците му не остават по-назад. „Неизчислими и нечувани дела извършиха те заради съкровищата, като предадоха страната на разграбване, а хората — на жестоки мъчения. Те мислеха само за зло и полюбиха пътя на злодеянието.“ Такова е управлението на Балдуин в очите на арменския хронист Матей Едески. Ето защо християните-арменци още през декември 1098 г. вдигат въстание против своите „освободители“. На помощ те викат... мохамеданите-селджуци. Но въстанието е стихийно. Рицарите на кръста го удавят в кръв. Така започва своя живот първата кръстоносна държава на Изток — графство Едеса.

Докато Балдуин и Танкред се подвизават в Киликия, на 21 ноември 1097 година пред главните кръстоносни сили се възправя древната Антиохия, най-големият и богат град в цяла мюсюлманска Предна Азия. Четиристотин и петдесет кули се издигат над защитните стени. Величествен и страховит венец от камък! По самите зидове спокойно може да мине колесница с четири коня. Толкова широки са те. А отвъд тях!... Един бог знае какви съкровища и разкошни дворци чакат своите покорители!...

Но не е лесно да се превземе силната крепост, макар че я защитават само седем хиляди конника и двадесет хиляди пехотинци. Оставили много убити, кръстоносците се отдръпват. Подлагат я на обсада, която водят с упоритост и удивително неумение. Необуздани банди грабят и насилват надалеч из околността. Зарейват се с дни и седмици на лов за пленници и плячка. Дните текат в безплодни пристъпи, нощите — в пиршества, пиянство и разгул. И „войните хрестови“ скъпо плащат за това. Защитниците се впускат от крепостта в светкавични набези. Унищожават много обсадители и се завръщат невредими.

Крепостната стена на Антиохия

Генуезки кораби подвозват за кръстоносците храни. Помагат още английски и фламандски пирати. Но помощта е твърде слаба и ненадеждна.

Изнизват се последните летни дни. Настъпва есен. От оловното небе се леят проливни дъждове. Прииждат порои, яростни и мътни. Дрехи, палатки, храни и припаси — всичко подгизва от влагата. Храната свършва. Друга няма откъде да се намери. „Защитниците на вярата“ неразумно са изяли всичко. Отново лишения и глад. Смут и униние прогонват предишната увереност. Съседните емири на Алеп и Дамаск непрекъснато нападат в гръб, причиняват загуби, вземат много жертви.

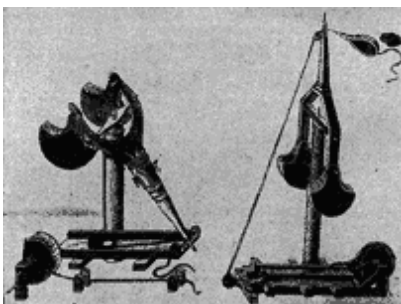

Херцог Робер Нормандски поваля неприятел. Щурм на кръстоносците срещу Антиохия. Витраж от абатството „Сен Дени“

Все още не ѝ се вижда краят на многомесечната обсада. Антиохия се държи. Дъждовете спират. Отново пеква тропическото слънце. Много хора умират от глад и изтощение. А на всичко отгоре през май 1098 г. тревожна вест смуцава кръстоносците. В помощ на Антиохия

идва Кербуга, емирът на Мосул. Войската му е многобройна като пясъка в пустинята. Като грозен унищожителен самум към „войните христови“ се носи смъртта. И най-смелите изпадат в малодушие. Подхващат преговори със султана на Египет. Молят го за помощ. Нищо, че е „неверник“. Султанът отговаря, че е съгласен, но Палестина да стане негова. Радостната възбуда замира. Да му отстъпят цялата плячка? Никога!... Отново настъпва безнадеждно отчаяние. Какво да правят?...

Метателни машини

Неочаквано княз Боемунд Тарентски известява, че ще превземе Антиохия, ако знатните сеньори признаят единствено нему законната власт над града. Не сторят ли това, той нищо няма да предприеме и всички ще загинат.

Минават няколко дни в шумни съвещания. Накрая пред лицето на опасността другите отстъпват. Те не подозират, че Боемунд е успял да подкупи един от началниците на антиохийската отбрана, арменец-християнин Фируз, че за много злато и облаги Фируз се е съгласил да пропусне в уречен час през своята кула рицарите на Боемунд.

3-ти юни 1098 г. Дълбока нощ обгръща земята. В сънно безмълвие тънат крепостта и кръстоносните станове. От Боемундовия стан плъзват сенки. Притичват и се стопяват в черния масив на крепостта. От зъберите на стражевата кула безшумно се спуща дълга въжена стълба. Сенките ползват по нея нагоре... Боемундовите хора са в града.

В предутринната тъмнина кръстоносците с викове и бойни възгласи се понасят в щурм. Боемундовите рицари с мечове в ръка си пробиват път до близката порта и я отварят отвътре. Около разтворената врата кипва бой. Напразно защитниците се мъчат да я затворят. Боят се пренася навътре. Кръв се лее по улиците, напоява

земята, плиска по стените. В кървавата баня загиват защитниците на Антиохия. Под нож минава и цялото мохамеданско население — повече от десет хиляди... Още кървави и потни, победителите лудешки се втурват по домовете. Изгладнели и жадни, те опустошават оскъдната храна.

Всички са забравили за опасността от Кербуга. Но всяко неблагоприятие се заплаща. Така и сега. В ужас стражите от крепостните стени виждат как към Антиохия приижда безчетната мосулска войска. Подир безкрайните върволици от камили и коне върви неизброима пеша войска. Ужасените рицари на кръста панически се втурват да затварят тежките крепостни врати. Довчерашните обсадители стават обсадени.

Кербуга знае, че Антиохия е непревземаема. Затова решава да я превземе с глад.

Обсадените са отрязани от външния свят. Далеч са от всякаква надежда за спасение. Те бързо изтрезняват от разхитителното си безумие. Започват да пестят. Ядат рядко и по малко. А когато изчезва и последната троха, идва ред на конете. Те залъгват празните стомаси с трева и кори. Не се гнусят от никакви отпадъци и мърша.

И сега случайността помага на обсадените. В лагера на Кербуга пламват раздори. Заети с междуособните си крамоли, обсадителите забравят за крепостта. Но оттам идва неочакваното им поражение. Главнокомандуваният Боемунд дава заповед за атака. На 28 юни 1098 г. рицарите със сетни сили се втурват върху мюсюлманската войска. Още веднаж отчаянието им вдъхва смелост. Изненадани и зашеметени, обсадителите удрят на бяг. „Войните хрестови“ не ги преследват. Нямаат сили за това. Нахвърлят се стръвно върху богатите обози.

След като общата опасност е преминала, избухват остри спорове за владееенето на Антиохия. Но упоритите сеньори трябва да отстъпят. Не признаха ли всички те Боемунд за законен владетел на града?... Недоволни, те продължават към Ерусалим. Хитрият княз Боемунд Тарентски ги изпраща. За него участието в „свещената война“ е приключило. Другите нека се блъскат за „гроба господен“. А него, княз Боемунд Тарентски, го чакат важни грижи по уреждането на втората кръстоносна държава — княжество Антиохия.

В бясна надпревара напредват кръстоносните войски по горещата Палестина. Дните текат в спорове и разпри. И винаги за плячката. Тя е

мерило за участие в делото на кръста. „Всяко място, което ни отдаваше бог, предизвикваше спор“ — съобщава един съвременен хронист.

Най-после в средата на юли 1099 година „войните христови“ достигат Ерусалим. Видът на „светия град“ отново разпалва „благочестивата“ ревност. Въодушевени от близостта на крайната цел, кръстоносците се хвърлят в атака. Минават няколко дни в ожесточени щурмове. На рицарите помага пак генуезки флот. Защитниците на града се сражават мъжествено. Но обсадителите са по-силни. На 15 юли 1099 година е последният щурм. В Ерусалим нахлуват желязно обкованите бойци...

Ерусалим. Общ изглед

Започва клане. В джамията на халиф Омар са се приютили много мюсюлмани. Те тръпнат в ужас, без надежда за спасение. Отвън по залостените врати се сипят удари. Отекват глухо и зловещо. Разтърсват цялата джамия. Ридания и стонове огласят мохамеданското светилище. Отвърща им яростен и страшен рев. Вратите рухват с трясък. Като разярени тигри в джамията нахлуват кръстоносците. Първи проникват тук отредите на Танкред и Готфрид Булонски. С животинско настървение те се нахвърлят върху парализираните от ужас беззащитни жени, деца и старци. Безумните писъци и вопли за пощада възбуждат жаждата за убийства. Копията и мечовете пробождат, секат. Невинна кръв тече по рогозките, застилащи пода на мохамеданския храм. Тя, кръвта — пише очевидец, — „... достигна до коленете на рицаря, седящ на кон, и до самата челюст на коня...“

*Кръстоносци атакуват Ерусалим. Кръстоносци в бой с неверници.
Витраж от абатството „Сен Дени“*

Навън по улиците бушува същата кървава вакханалия. „Нямаше място, където сарацините^[2] можеха да избягнат от убийците“ — пише съвременен хронист.

Внезапно кръвопролитие то спира. Рицарите на кръста са стигнали до „мястото“ на „гроба господен“. По примера на Готфрид Булонски те всички, боси и гологлави, се изреждат на поклонение в черквата на „гроба господен“. После на мястото, където уж бил разпнат Христос, католическите епископи отслужват тържествен благодарствен молебен. Ослепително блестят златните епископски митри^[3] и разкошните златоткани одеяния. Над окървавения град се разнасят звуците на католическото черковно песнопение. „Войните христови“ коленичат. Пот се стича по лицата им, кръв — по ризниците. Кръстят се и гореща благодарност въздават на своя бог за първата сполука.

Молебенът свършва. Бог е получил благодарствените си хвалебствия. „Пречистени“ от литургията, жестоките разбойници отново дават воля на своята „благочестива“ ревност.

Така загива цялото мохамеданско и еврейско население на „светия град“. „Бяха заклани почти десет хиляди души“ — съобщава един очевидец. А в писмо до папата епископ Даймберт, Готфрид Булонски и Реймонд Тулузки се хвалят: „Ако искате да знаете какво стана с враговете, намерени в Ерусалим, да ви бъде известно, че под портика на Соломон и в храма нашите газеха нечиста сарацинска кръв до коленете на конете.“

Това е в първите дни. А сетне?... „След великото кръвопролитие кръстоносците се пръснаха по домовете на гражданите, като ограбваха всичко, което се намираше в тях. При това беше установен обичай, щото всеки, бил той беден или богат, който пръв влезе в един дом, присвояваше, получаваше и владееше дома или двореца заедно с всичко, което се намираше в него, като своя собственост, без да му бъде оспорвана от друг“ — пише в своята „Ерусалимска история“ рицарят Фулшер Шартрски, участник в свещената война.

Богатствата на джамията „Халиф Омар“ заграбва Танкред. Двадесет големи златни канделабри^[4], сто и двадесет сребърни, голяма лампада и безброй по-дребни украшения от сребро. Два дни изнасят неговите хора това съкровище.

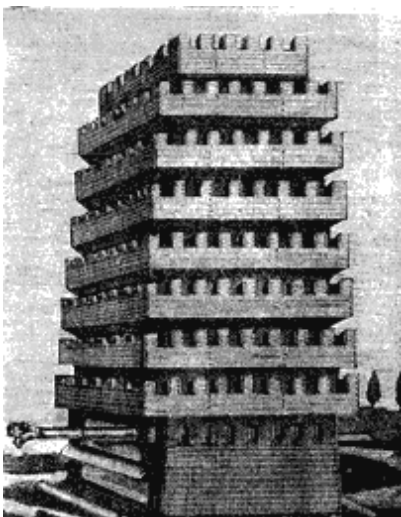
Така се ражда Ерусалимското кралство. Негов върховен сюзерен^[5] по право става новият папа Пасхалий II. А за негов владетел

след много спорове е избран Готфрид Булонски. Той става ерусалимски крал с титлата „Защитник на гроба господен“. Но на следващата 1100 година умира. Наследява го брат му Балдуин от Едеса.

Не повече от двадесет хиляди са кръстоносците в светите места. Подпомогнати от генуезци, те последователно превземат Хайфа, Яфа, Акра, Триполи, Сидон. След седемгодишна обсада на Триполи през 1109 г. те унищожават по волята на католическото духовенство богатата арабска библиотека. Огънят поглъща сто хиляди „нечестиви“ свитъка.

Вестта за победите на християнското оръжие извиква на живот нова кръстоносна вълна. От цяла Европа към Ерусалим се стичат кръстоносци. Всичките са селяни. Гонени от отчаянието и надеждата, те жадно се стремят към „освободения“ земен рай, към царството на щастието и справедливостта.

Безброй страдания и смърт за селяните, несметна плячка и богатства за сеньорите. Такива са последиците от „свещената война“. А изкуствено създадените кръстоносни държавици още от деня на своето раждане тръпнат в предсмъртна агония. Тя ще продължи около две столетия, пълни с междуособици и войни, жесток феодален гнет, насилия и народни въстания.

Обсадна кула с таран

---

[1] През Средновековието рицарите обикновено са имали за боен вик името на замъка или града, където е живеел техният сеньор. ↑

[2] Сарацини — средновековно название на арабите. ↑

[3] Митра — епископска корона. ↑

[4] Кандалябър — голям свещник. ↑

[5] Сюзерен — през епохата на феодализма върховен господар, покровител. ↑

ХИЛАВИТЕ РОЖБИ НА СВЕЩЕНАТА ВОЙНА

В Сирия и Палестина се образуват четири кръстоносни държави: Ерусалимското кралство, Антиохийското княжество, графствата Триполи и Едеса. Местното население нарича пришълците франки. А държавите им — франкски. Под това име хилавите рожби на свещената война влизат в историята.

В „светата земя“ с рицарите са дошли и селяни. Тук те наистина се сдобиват със своя дребна собственост. Но скоро всесилните сеньори ги лишават от първоначалните им права. Посягат върху дребните им нивици. Налагат им нови и нови повинности. Бедните участници в „освобождаването на гроба господен“ изпадат в същата феодална зависимост, както и на Запад.

Но ако селяните-франки попадат в подчинение на господарите, какво да се каже за завареното местно население. Франките заробват на общо основание и християните — гърци, арменци, сирийци, и мохамеданите, — араби и турци, и израилтяните — евреи. Превръщат ги в крепостни селяни, наречени вилани. Данъците и ангариите не са определени. Сеньорите ги налагат, както им хрумне. Някъде отнемат една трета от реколтата, другаде — половината. Бог е „отредил“ за сеньорите охолство и разкош. А за презрените вилани — мъка и глад. Също както и на Запад!

Затова покореното население поддържа мюсюлманските владетели в борбата против франките. Така става през 1113 година, когато ерусалимският крал Балдуин търпи поражение от египетския султан. Голямо селско множество напада Наплуза, един от големите градове в областта Самария. Населението подкрепя и султан Саладин, когато той през 1187 година унищожава Ерусалимското кралство. За сирийските християни хронистът Бургхардт Сионски съобщава: „Макар и да са християни, не се доверяват на латинците.“

През 1125 година владетелят на Бейрут Готие I преживява велик страх. Виланите в неговото владение се вдигат на въстание. Спасява го

войската на ерусалимския крал. През 1131 г. въстават селяните в графство Триполи. В пожара на въстанието загива владетелят граф Понтий Триполитански. „Сарацините-земерделци отказваха да плащат данъци“ — кратко отбелязва Фулшер Шартрски. А по-късно, през 1166 г., „селските вилани пребиха франкските рицари“ — осведомява друг хронист в Триполи.

Върху плещите на виланите тегне сложна феодална йерархия. Ерусалимските крале се смятат за сюзерени на другите владетели. Но в същност нямат никаква власт над тях. А и как могат да се наложат на своите васали, когато редовната им войска наброява до шестстотин конни рицари и две хиляди пешаци?... Формално васалите са длъжни по всяко време да се явяват на военна служба със собствено въоръжение и собствени дружини. Също както и на Запад.

Франкските държави се разделят на едри феодални области начело с графове и барони, а те — на по-дребни рицарски владения. Лично подчинени на ерусалимския крал са Неапол, Акра и Тир. Васали са му владетелите на Триполи, Бейрут, Сидон, Хайфа и Порфирия, князът на Галилея и Тивериада, графът на Яфа и Аскалон и т.н.

В Ерусалим се свиква кралска курия (съвет на най-богатите и влиятелни благородници, наречен още „Висока палата“). Тя играе ролята на феодален съд и военнополитически съвет. Високата палата ограничава правата на краля. През 1120 година тя утвърждава първите феодални закони. Но феодалното право се оформя окончателно едва в края на XII век в специален законодателен сборник, наречен „Ерусалимски асизи“.

На католическата църква сеньорите отстъпват големи и богати земи. Пет архиепископства и девет епископства обсебват най-доходните области в „светата земя“. Това са главно имотите на предишната православна църква. Подобно на светските сеньори, духовните прелати разполагат със свои замъци и земи. Ерусалимският патриарх изпраща на краля петстотин войника. Назаретският, тирският и кесарийският архиепископ — по сто и петдесет. Духовниците често влизат в остри разправии със светските феодали за дележ на имоти, за владения и доходи. На тях не са чужди подлите интриги, честолюбието и наглостта, достигащи до престъпление. През втората половина на XII век се прочува със своя разпуснат живот патриарх Ираклий, който

с щедра ръка пръска огромни суми за прищевките на своите любимки. Като него са мнозина.

Папата от Рим също зорко бди за своите интереси. Папски легати^[1] ежегодно навещават светата земя.

Какви ли не „поклонници“ наводняват светите места. Крадци, убийци, пияници и всякакви пройдохи. Едни търсят начин да се измъкнат от наказание за сторени престъпления, други — лесен начин да се сдобият с плячка и богатство. Но тъй като никой не пази богатствата на „гроба господен“ специално за тях, те трябва или да си заминат с празни ръце, или да останат наемници при франкските владетели. Измежду тази паплач графовете и бароните набират войници за своите дружини. Те ги използват в междуособиците и за потушаване на селските въстания. Но ги държат винаги далеч от плячката.

Тези рицари-пилигрими^[2] са твърде ненадеждна опора на слабите франкски държави. Те се бият само за пари и при първата трудност напускат своя господар. Нужна е друга, по-сигурна опора.

Най-заинтересованият защитник на франкските държави е католическата църква. Тя създава специални военни организации, наречени ордени. Членовете на духовно-рицарските ордени дават клетва за целомъдрие, бедност и послушание. Подобно на монасите, те се задължават да не се женят, да не се стремят към земни блага, безпрекословно да се подчиняват на своя началник.

Около 1070 година търговците от Амалфи построяват в Ерусалим болницата „Свети Йоан“. Обслужват я монаси от създаденото братство на „хоспиталиерите“^[3] или, както ги наричат още, „йоанити“. След създаването на Ерусалимското кралство благотворителната окраска на братството изчезва. От него църквата през 1117 г. създава военна организация.

Хоспиталиер (йоанит)

Редом с хоспиталиерите в светите места се подвизава и орденът на тамплиерите^[4], основан от френски рицари през 1118 година. Пълното му име е „Бедни рицари на Христа и Соломоновия храм“.

Тамплиер в пълно бойно въоръжение

В ордениите съществува силна централизация и единоначалие. Начело на всеки орден стои велик магистър, комуто са подчинени магистрите, маршалите, конетаблите, командорите и всички по-низши началници. Ордениите се управляват от генерален капитул (съвет). Върховната власт над тях принадлежи на папата.

Върху ордениите се сипе щедрата поддръжка на църквата и всички католически владетели. Щедри пожертвования им правят и вярващите народни маси. Затова твърде скоро те стават богати и силни феодални владетели. Братята-тамплиери и хоспиталиери съвсем не живеят в монашеска бедност и лишения. „Бедните рицари на храма“ — тамплиерите, владеят във франкските държави обширни земи и хиляди крепостни вилани. Техните домове-казарми са пръснати из всички градове. Те притежават села, ливади, лозя, солни рудници, градски имоти и тържища във Франция, Сицилия, Испания, Португалия, Унгария, Чехия. А когато техните крепостни се вдигат на бунтове срещу безчовечната експлоатация (както на остров Кипър в края на XII век), „благочестивите“ и „скромни“ рицари на храма ги удавят в кръв.

Пред никакво престъпление не трепва ръката на ордениите. Търговия и война, лихварство и грабеж — всичко е добро, щом носи печалба.

---

[1] Легат — папски пратеник със специална мисия. ↑

[2] Пилигрим — странствуващ поклонник. ↑

[3] Хоспиталиери — болничари. ↑

[4] Тамплиери — храмовници. ↑

РАЗОЧАРОВАНИТЕ ЗАЩИТНИЦИ НА ВЯРАТА

„Състоянието и положението на източните франки ставаше от час на час по-лошо“ — пише Вилхелм Тирски. Срещу тях се надига целият мюсюлмански Изток. Застрашава ги и Византия. А през 1144 година мосулският емир превзема графството Едеса.

Ударът е тежък. Папа Евгений III надава зов за помощ, приканя към нова свещена война.

Глашатай на втората свещена война става влиятелният бургундски абат Бернар Клервоски. Той е енергичен и даровит. Умее да запали слушателите със звънкото си красноречие. Автор е на устава на Тамплиерския орден. На този зъл войнолюбец и мрачен фанатик „светият отец“ възлага всичките си надежди.

В 1146 година пред многолюдния църковен събор във Везел се изправя едрата и внушителна фигура на абата от Клерво. Лицето му е смръщено и строго. Само очите му горят. Хилядното множество го слуша със затаен дъх. Абатът прочита папската була^[1] за свещена война в защита на „гроба господен“. Сетне посяга към големия куп платнени кръстове приготвени отпреди. С резки движения ги раздава на близкостоящите. Хвърля ги сред фанатизираната тълпа. Кръстовете са много. Минава време, докато преминат в ръцете на множеството. Те свършват. А стотици ръце още се протягат. Тогава проповедникът смъква абатското си расо и го накъсва на тесни ленти за кръстове. Разграбват ги в миг...

През февруари 1147 година във френския град Етан се събират много френски и германски благородници. Те уточняват последните подробности на предстоящия поход. Папата и неговият мрачен помагач могат да бъдат доволни. Още веднъж страшната угроза на метежните размирици и селските бунтове се отпраща далеч от Европа.

За делото на кръста потеглят император Конрад III и младият и дързък френски крал Людовик VII. В много градове на Англия, Франция и Германия сред ужаси и кръв пламват страшни

противоеврейски погроми. Това е сигнал, че втората свещена война е започнала.

Конрад III. Статуя в Бамбергския събор

Кръстоносното пълчище на император Конрад III по Рейн и Дунав с погроми и насилия се спуща към Константинопол. В ранна есен на 1147 година то навлиза в Тракия. След това кръстоносците повече от месец мародерствуват в околностите на Константинопол. Дори разграбват императорските имоти около града. Ромейската войска отново трябва да ги обуздава. Едва в средата на октомври Мануил Комнин успява да ги отпрати в Мала Азия. Вечно пияни и разхайтени, рицарите като стадо се наблъскват в императорските кораби. Пътюм те опустошават Северозападна Мала Азия и се озовават пред Дорилея. Тук някога „освободителите на гроба господен“ бяха разгромили войските на Килидж-Арслан. Сега обаче Дорилея става свидетел на християнската гибел. На 26 октомври конницата на иконийския султан внезапно застига кръстоносното войнство. Нападението е толкова неочаквано и бързо, че рицарите не могат да се подредят за бой. Всички удрят на бяг. Но бързите селджукски конници лесно ги догонват и ги свличат на земята... Едва успял да се спаси, посърнал и ужасен, император Конрад III бяга назад към Никея. Охранява го малък отряд, единствен оцелял от седемдесетхилядната войска...

Във Франция крал Людовик VII още се стяга за поход.

Французите потеглят от Мец. Много са трудностите при преминаването им през Македония и Тракия. Трябва да се справят с непознатите пътища, да преодоляват съпротивата на местното население. А и император Мануил Комнин ги счита за нападатели. Ето защо в лагера на Людовик VII се надигат гласове за превземането на Константинопол. Особено настоятелен е епископ Готфрид Лангърски. Какво от това, че Константинопол е християнска столица? Столица е на схизматици — енергично увещава той. Стените на града са стари. Защитниците — малко. Пък и ромейските василевси неведнъж са воювали заедно със сарацините против „войните хрестови!“... Някои от сеньорите поддържат войнствения християнски пастир. Други не. Дълго мъдруват какво да правят. Много дни протичат в шумни съвещания и препирни, докато се разнася слух, че император Конрад нанесъл поражение на турците и дори превзел столицата им Икония. Споровете се прекратяват. Всички се понасят по стъпките на германските си събратя. Кръстоносната лавина като шумен порой отминава Константинопол и се излива в Мала Азия. Император Мануил Комнин е доволен. Константинопол пак е спасен!... Кръстоносците не се досещат, че измамните слухове са съчинени от византийците.

В Никея кръстоносците разкриват измамата. Но какво да правят? Назад не могат да се върнат. Заедно с унилия Конрад те продължават. Обаче съдбата на германското опълчение ги прави предпазливи. Избират по-дългия, но по-безопасен път през Пергам, Смирна и Ефес. От Ефес Конрад III се връща в Константинопол с намерение да събере нова войска и да отмъсти на неверниците за нанесеното му поражение.

Людовик VII пътува с веселата си и леконравна съпруга Елеонора. Той мрази скуката. Кралицата — също. „Августейшите“ съпрузи не могат да се разделят със своите кралски удоволствия. Съпровождат ги безброй телохранители и камериери, пажове и оръженосци, коняри и готвачи. Огромна свита от комедианти, придворни дами и смешници се стареа да превърне тежкия поход във весело и приятно развлечение. Дните протичат в турнири. Нощите — в пиршества. Какво от това, че селджуците устройват засади по целия път. Трябва ли да се скърби, че внезапните им набези отнемат живота на хиляди кръстоносци, разстройват обозите и ги лишават от хранителни запаси? Трябва ли заради такива дреболии „техни

величества“ и сиятелните графове да се откажат от тъй необходимите им забавления?... Досадата не идва от селджуците, а от дрипавата беднота, така неприятна на краля и неговия весел двор. Бедняците гладуват и роптаят. Това разваля доброто настроение. Но кой им е виновен, че са бедни?

Впрочем твърде скоро на краля и сеньорите се отдава случай да се отърват от дрипавите досадници. Това става в началото на февруари 1148 г. в пристанището Аталиа, откъдето пътят продължава по море. Корабите са малко. Едва побират кралската свита и отбраната рицарска войска. Още не са се качили всички, когато попътен вятър надува платната. Корабите бавно се отделят от кея. А на брега бедняшкото множество се суети в безпътна бъркотия. Изоставените нещастници викат, крещят, молят за помощ. Напразно. Никой ги не чува. Мнозина нагазват във водата. Мъчат се да стигнат до корабите с плуване. Но те бавно се стопяват в безбрежния морски простор... Селджуците налитат върху безпомощната тълпа. В жестоко клане избиват всички... „Един бог знае числото на мъчениците, чиято кръв се проля...“ — пише Отон Дедейл.

На 19 март 1148 година крал Людовик VII пристига в Антиохия, изгубил три четвърти от своята войска. В Акра пък слиза малобройният отред на Конрад III. Двамата владетели веднага се включват във войната на Ерусалимското кралство срещу емира на Дамаск.

Три четвърти от знатните сеньори са на мнение, че Дамаск е непревземаем. Няма смисъл повече да губят време. А когато в края на юли узнават, че в помощ на крепостта идва емирът на Мосул, вдигат обсадата и се оттеглят на юг.

Разочарован от неуспехите, Конрад III през пролетта на 1149 г. безславно се завръща в Германия. Не след много към Франция потегля и Людовик VII. Не му се стои повече в светите места. Веселият крал се завръща в родината си без плячка и без настроение.

Не само Конрад III и Людовик VII, всички са разочаровани от втората свещена война. А най-много папа Евгений III. Не защото хиляди хора са загинали без полза. Малко го е грижа светия отец за тях. А защото никакви облаги за църквата не са придобити.

[1] Була — папски документ с официално съдържание, послание до вярващите. ↑

ВЕРЛОМНИТЕ СЪДРУЖНИЦИ

През 1171 година енергичният везир Юсуф Салах ад дин (Саладин) става египетски султан. Като покорява Сирия и Месопотамия, той създава грамадна централизирана арабска държава. Пред нея франкските държавици изглеждат като мъничета пред слон.

За тях няма никаква опасност, докато султан Саладин не им обявява свещена война с цел да ги унищожи.

Всичко започва така. Някой си Райналд Шатилъонски след дълъг мохамедански плен се разполага в замъка Крак дьо Шевалие. Той превръща в своя професия ограбването на търговските кервани. Такъв един керван знатният разбойник причаква през пролетта на 1187 година. За зла слуга с ограбения керван пътува майката на самия Саладин.

Замъкът Крак дьо Шевалие в Триполи

Султанът е възмутен от дръзкия грабеж. Той настоява пред ерусалимския крал Гвидо Лузинян да накаже злосторника и да върне ценностите. Гвидо Лузинян обаче си прави оглушки. Той нито иска, нито пък може да влезе в разправия със своя силен васал. Тогава през юли 1187 година в Ерусалимското кралство нахлува 60-хилядна армия. Щом франките сеят ветрове, нека жънат бури! Тя на бърза ръка превзема Тивериада, при планината Гатина унищожава цвета на рицарската войска. В плен падат Гвидо Лузинян, великият магистър на Тамплиерския орден, и много знатни сеньори. Сред пленниците откриват и самия Райналд.

Разгневеният Саладин замахва с ятагана си върху него. Главата на рицаря се търкулва в краката му... После заповядва на

окръжаващите го велможи да сторят същото и с останалите пленници. Само на Гвидо Лузинян даряват живота.

След това египетските войски превземат Акра, Бейрут, Сидон, Яфа, Кесарея, Аскалон. Населението на всички тези градове ги посреща като освободители. Единствено се удържат Тир, Триполи и Антиохия. Ерусалим, сам и безпомощен, е лишен от всяка надежда. На 2 октомври 1187 година неговите жители се предават на победителя. Той разрешава на жителите-християни да напуснат града, при условие че всеки мъж ще заплати по десет жълтици, всяка жена — по пет и всяко дете — по една. Всички щели да се спасят, ако братята тамплиери и хоспиталиери не били такива жестокосърдечни скъперници. Те отказват да дадат пари на бедните християни. Шестнадесет хиляди франки не могат да се откупят и мюсюлманите ги продават в робство.

В Рим сякаш пада гръм. Папа Урбан III не издържа потресната вест и умира. Приемникът му Григорий VIII надава тревожен зов за отвоюване на „гроба господен“. Но и неговите усилия прекъсва скорошна смърт.

Грижата за новата свещена война пада върху плещите на новия папа Климент III. Светата църква непременно трябва да възстанови изгубените задморски приходи. Затова Климент III въвежда специален данък в размер на една десета от приходите на всеки католик. Наричат го „Саладинова десетина“.

И сега както преди сред селяните проповядват хиляди монаси и свещеници. Но селячеството е натрупало горчив опит от миналите свещени войни. Все повече селяни са се уверили, че свободата и добрият живот не могат да се постигнат по неизвестните и зловещи азиатски пътища.

За разлика от селяните големите европейски владетели не са безразлични към „свещените“ войни. През годините след втория кръстоносен поход морската търговия непрекъснато се е разширявала. Средиземно море се е превърнало в извънредно важен морски път. Над него се стремят да властвуват засилващите се крале на Франция и Англия, германският император, Византия, италианските градове-републики и папата.

Английският крал Хенрих II Плантагенет с готовност поема делото на кръста. Той владее в Европа графствата Анжу и Мен, както и

херцогство Аквитания. С участието си в свещената война той се стреми да завладее Средиземноморието с Ерусалимското кралство и да превърне Англия в световна държава. Същите намерения има и германският император Фридрих I Барбароса (Червенобрадият). Мечтата му е да възстанови някогашната Римска империя. А в Римската империя са влизали земите на Византия и „светите места“. Суетният честолюбец желае да го величат като господар на света. По чисто политически съображения отговаря на папския призив и кралят на Франция Филип II Август. Чрез свещената война той се надява да затвърди кралската си власт, да издигне своя международен престиж, да натрупа сили и средства срещу едрите сеньори и отколешния враг — Англия.

През зимата на 1188 г. тримата владетели се договарят да действуват съвместно за делото на кръста. Нищо, че Филип II Август е непримирим противник на Хенрих II Плантагенет. Нищо, че доскоро Фридрих I Барбароса е бил най-върлият враг на папа Климент III. В „братско“ разбирателство те уточняват всички подробности на предстоящия поход, дори и това: французите ще носят червени кръстове, англичаните — бели, фламандците — зелени и т.н.

През май 1188 г. от Регенсбург по „пътя господен“ потегля грамадна рицарска армия. Предвожда я лично гордият и надменен император Фридрих I Барбароса.

Фридрих I Барбароса. Каменно изображение от манастира „Свети Зенон“ в Райхенгал, Бавария

Ако се изключат обикновените кражби на добитък и храни, немските рицари мирно и тихо преминават през Унгария. Пречките, както трябва да се очаква, идват на юг от Дунава. Въпреки че сръбският жупан Стефан Неман и владетелите на току-що освободената България Петър и Асен предлагат помощ на императора против Византия, народът мрази кръстоносците. Мародерите ограбват селските колиби, налитат на болярските имения, не щадят и манастирите. Но и скъпо заплащат за това. Епископ Дитполд Пасавски пише: „Знайте, че навлизайки в България, ние срещнахме най-ожесточена съпротива от страна на българите, понеже нараниха мнозина от нашите със стрели.“ Други летописци съобщават, че върху кръстоносната войска постоянно налитат „разбойници“ — сърби и българи. Убиват много хора, отвличат конете и обозите.

Още по-големи трудности очакват кръстоносците в Тракия. Император Исак II Ангел добре знае намерението на германския владетел да превърне Ромейската империя в германска провинция. Приближаването на многохилядната армия го хвърля в тревога. И има за какво. Фридрих Барбароса никога не е гледал сериозно на идеята за защита на вярата и на франкските държави. Неговата цел е Константинопол. За да осъществи своите замисли, той се съюзява с иконийския султан. Но това му изглежда недостатъчно. Затова пише до сина си Хенрих в Германия: „Аз моля твое кралско величество да изпратиш нарочни пратеници в Генуа, Венеция, Антиохия и Пиза и в други места и да отправиш на кораби спомагателни отреди, та те, идвайки в Цариград в месец март, да започнат обсада на града по море, докато ние го обкръжим от сушата.“

Всичко това още повече плаши Исак Ангел. Той бърза да си осигури подкрепата на Саладин. Ромеите повреждат пътищата. Поставят препятствия по планинските проходи и клисури. Самият василевс (император) се държи грубо и оскърбително с немските посланици.

Раздразнени и озлобени, защитниците на вярата си пробиват път с огън и меч. През август 1188 г. те разоряват околностите на Филипопол (Пловдив). След това се втурват срещу самия град. Превземат Димотика и Адрианопол (Одрин). Отредите им върлуват навред из Македония и Тракия.

— Кучета! — заклеява кръстоносците константинополският патриарх Йоан Каматир. Той обещава и на най-закоравелия престъпник опрощение, ако убие поне сто от тях.

Осем месеца бушува свирепата война. Ромеи и немци кръстосват мечове в кървави сражения. Всичко потъва в огън и развалини. По заповед на Фридрих Барбароса бесят хора надолу с главата. Зловец се поклащат тези страшни плодове на безчовечната кръстоносна жестокост. Тракия се обезлюдява. „От Пловдив до Цариград вече не може да се намери обитател нито на град, нито на крепост“ — пише германският император. Нашествениците няма какво да грабят. Тогава настъпва глад. Щурмът срещу Константинопол остава единствено спасение от глада.

Войнствените амбиции на алчния честолюбец пропадат. Не защото „светият отец“ и другите владетели искат да спасят Византия, а защото не желаят господар в Константинопол да стане ненавистният им съперник. С голямо нежелание императорът трябва да остави своите планове. На 25 март 1190 година неговата войска при Галиполи преминава Хелеспонта (Дарданелите).

Кръстоносците се зарейват из пътищата, предварително опустошени от селджуците. Мъчат ги горещина и глад, болести и жажда. А и новият селджукски султан се отмята от предишния си съюз с тях. Неговата конница непрекъснато ги напада. Въпреки това рицарите на кръста достигат до Икония, столицата на селджуците, и я превземат с пристъп. Запасени с много вода и храна, те продължават на юг.

През стръмните Тавърски планини те навлизат в Киликия. На 9 юни 1190 г. стигат буйния планински поток Салеф. Горещината е адска. Над земята трепти знойна мараня. А сред пенливия бързей се таят тихи вирчета. Кристално бистрата вода примамва. Императорът не устоява на изкушението. Потапя се непредпазливо в ледената вода. В миг дъхът му спира. Скован и вцепенен, той се мъчи да извика. Но потъва като камък... С викове на ужас пажове и придворни се разтичват да го вадят. Някои нагазват в бързотечната вода. Други се лутат на брега с прътове в ръце. Напразно. Изваждат вкочанения труп.

Останала без водач, кръстоносната войска се суети в безпътица. Мнозина, обезверени, бързат да се махнат от злокобната Мала Азия.

Други с безчинства и плячкосване се добират до Антиохия, за да попаднат в смъртоносните прегръдки на свирепа чумна епидемия.

Когато император Фридрих Барбароса намира своята гибел във водите на Салеф, на Запад подготовката за поход е още в своя разгар. В Англия новият крал Ричард Лъвското сърце с безпощадна твърдост събира „Саладиновата десетина“. Продава висши длъжности, благороднически титли, замъци, села, имения. С разрешение на папа Климент III той освобождава знатни сеньори от участие в свещената война, но винаги срещу висока такса. Парите са най-голямата страст на този „мъдър благороден и великодушен“ крал.

Ричард I Лъвското сърце. Надгробно изображение

Най-после през юли 1190 г. английската армия преминава Ламанш. Във Везел я чака войската на Филип II Август. Потеглят заедно. Но трудно е да се изхрани такова множество. Затова се разделят. Ричард потегля към Марсилия, а Филип II — към Генуа. Двете войски се движат с такава скорост, че цели два месеца са им нужни да се съберат в Сицилия. Разполагат се край Месина в очакване на зимата.

Обстановката тук твърде е напрегната. Кралят на Сицилия е починал. По този повод бушува междуособна война. Вместо Йоана,

съпруга на починалия крал и сестра на Ричард, влиятелните сеньори с одобрението на папа Климент III са поставили на престола Танкред Лече. Разбира се, Ричард взема страната на овдовялата си сестра.

Той обявява война на месинците. Английските войски по суша и море обсаждат града.

Във всичките тези смутове крал Филип II Август не е безучастен. Щом Ричард държи страната на сестра си, то той ще поддържа Танкред Лече.

Англичаните превземат Месина с щурм. Кървава вакханалия ознаменува победата им.

Но радостта на Ричард Лъвското сърце от превземането на Месина се оказва преждевременна и краткотрайна. Помрачават я новопристигналите вести. В Мала Азия е загинал император Фридрих Барбароса. Това не е неприятно. Един съперник по-малко! Но в Рим е пристигнал с грамадна войска за тържествената коронация и новият германски император Хенрих VI. Това е много опасно, тъй като той е женен за Констанца, сицилийската престолонаследничка. Сицилийското кралство се пада нему. И той едва ли ще търпи тук да се разполагат неговите съперници.

Пред общата германска опасност Ричард Лъвското сърце, Филип II Август и Танкред Лече се помиряват. Танкред Лече заплаща много пари за признаване на кралската му власт.

На 30 март 1191 г. френските „войни хрестови“ отплават към Сирия.

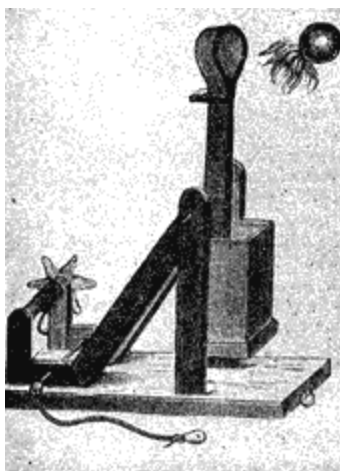
Десет дни по-късно потеглят и англичаните. Като възмездие за несполуката в Сицилия Ричард Лъвското сърце завладява остров Кипър от ромейските му управници.

В Кипър идва бившият ерусалимски крал Гвидо Лузинян. Ловкият мошеник възхвалява английския крал, за да спечели благоразположението му. Поласканият Ричард му „подарява“ острова. Сетне бързо догонва французите под стените на Акра, където сирийските франки, подпомогнати от отредите на херцог Леополд, от фламандски, датски и италиански рицари, пилеят сили в безплодна обсада.

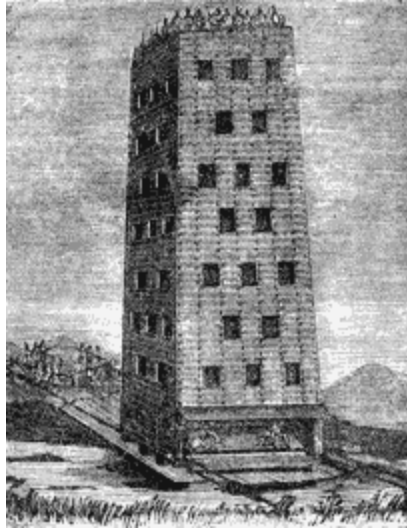
След пристигането на френските и английските войски изгледите за успех си остават все така незначителни. Вече четири години откак Ерусалим е владение на Саладин, а Гвидо Лузинян и италианският

маркиз Конрад Монфератски не престават да си оспорват несъществуващия ерусалимски престол. Ричард Лъвското сърце подкрепя Гвидо Лузинян. Това е достатъчно Филип II да се обяви в защита на Конрад Монфератски. Цялата кръстоносна войска се разделя на две. Французи, немци, генуезци и тамплиери срещу англичани, пизанци и хоспиталиери. Щом Филип II започне щурм срещу Акра, Ричард нарочно задържа войските си в лагера. И обратно... Шум, спорове, неразбория, подозрения в опит за убийства — така протичат дните на обсадителите. А загубите непрекъснато растат. Повече от сто пристъпа и девет големи сражения отнемат живота на хиляди кръстоносци. Те гинат от гръцкия огън^[1], от кипящото масло и разтопеното олово, които защитниците изливат върху тях. Избиват се пленници. Метателните машини прехвърлят главите им обратно в крепостта или в рицарските станове... „Един от нашите — разказва арабският летописец Омад — попаднал в плен, беше запален и пламъкът го съпътствува до жилището на тишината (т.е. до смъртта). Скоро и ние хванахме одного християнина, запалихме го и огънят, изгарящ нечестивеца, се съедини с огньовете на ада.“

Метателна машина за гръцки огън

Обсадна кула

Две години продължава обсадата. Едва на 12 август 1191 г. крепостта, останала без вода и храна, се предава.

На една от кулите хората на херцог Леополд окачват австрийски знамена. Ричард нарежда да ги смъкнат. Люта омраза кипва в херцога. Ричард скъпо ще плати нечуваната обида.

Не много след падането на Акра Филип II се завръща в Европа. По пътя той настройва срещу своя ненавистен съперник брат му, бъдещия английски крал Джон II Безземни. После „... френският крал се сдоби с обещание от римския император (т.е. Хенрих VI), че той ще вземе в плен английския крал, ако той се завърне от Палестина през подвластните на императора земи“ — съобщава английският хронист Роджър де Хоуден.

А в светата земя все по-силно се разгаря враждата между Гвидо Лузинян и Конрад Монфератски. Гвидо е по-силен, защото го поддържа Ричард, докато Филип II отдавна си е заминал. Тогава маркизът решава да премине на страната на Саладин, та с негова помощ да стане господар на палестинските градове. Но през април 1192 г. хората на Гвидо Лузинян го убиват и слагат край на намеренията му.

Ричард Лъвското сърце три пъти потегля към Ерусалим и три пъти се отказва било поради безсилие, било поради случайни хрумвания. Накрай Ричард решава, че няма смисъл повече да стои в светите места. Научил за коварните замисли на Филип II, той сключва мир със Саладин, предлага сестра си Йоана (бившата сицилийска

кralица) за жена на Саладиновия брат и на 2 септември 1192 година тръгва за Европа.

Връщането му е труден проблем. Навсякъде по пътя го дебнат врагове. Край бреговете на Сицилия буря потопява кораба му. Ричард се страхува да мине през Франция. Решава да се промъкне тайно през Италия и Германия. Но това не го спасява. Макар и предрешен като търговец, хората на херцог Леополд го познават край Виена. Херцогът тръпне от злорадство. Той предава важната птица на още по-страшния му враг, на император Хенрих VI Хохенцауфен, който го държи в плен цели две години.

Третата свещена война завършва незадоволително. Наистина Ерусалимското кралство е възстановено, макар и без Ерусалим (столица е Акра). Но никой не е постигнал целите, които е преследвал. Острите противоречия между владетелите са провалили всичко. Похабени са много сили и средства, без полза са загинали хиляди хора.

---

[1] Гръцки огън — смес от запалителни и избухливи вещества, употребявана за военни цели през Средновековието. ↑

РИМСКАТА ПАНТЕРА, ВЕНЕЦИАНСКИТЕ ЛИСИЦИ И ТЯХНОТО ОТРОЧЕ

На 9 януари 1198 година папа става граф Лотер дьо Сени под името Инокентий III. Той с голяма страст се запретва да осъществи идеята за световно католическо господство. Тридесет и седем годишният „божи наместник на земята“ притежава гъвкав ум и остра проницателност. Мъчителна жажда за величие изгаря неговата необикновено властна натура. Умен политик и безчестен интригант, той издига църквата до върха на нейното могъщество.

Папа Инокентий III. Мозайка от старата базилика „Свети Петър“

Още през септември 1198 г. новият римски първосвещеник разпраца послания до владетелите, сеньорите и градовете на Франция, Германия, Англия, Италия, Унгария. Най-късно до март 1199 година вярващите католици трябва да съставят отреди в защита на „светата земя“. А под страх от анатема всички черкви и манастири отделят една четиридесета част от своите имуществва.

Огромната армия от монаси и свещеници е на крак. Отново фанатизирани проповедници зоват католиците на свещена война. Отново се сипят обещания за папски благослов и вечно опрощение на

греховете, за задгробно блаженство и земно охолство. Най-активен проповедник е отец Фулко от Ньой. На големия рицарски турнир в Шампан през ноември 1199 г. именно той вселява в присъстващите готовност да леят кръв за „делото господне“. Поемат кръста граф Тибо Шампански и неговият зет — фландърският граф Балдуин, графовете Луи дьо Блоа, Хуго дьо Сен Пол, Симон дьо Монфор, Рьоне дьо Монмирай и още много сеньори.

И така през първите дни на 1200 година в Компьен се събира голямо рицарско опълчение. Оглавява го граф Тибо Шампански.

Организатор на четвъртия кръстоносен поход е Инокентий III. Но ръководител му става републиката на „свети Марко“ — Венеция.^[1]

*Папа Инокентий III благославя участниците в IV кръстоносен поход.
Из ръкописите на Националната библиотека в Париж*

Многоброен градски патрициат управлява Венеция. За него единственият бог е златото, единствената житейска цел — търговската печалба.

Във Византия венецианските търговци, банкери и корабовладелци дълго се разпореждали на воля. Внасяли и изнасяли безмитно стоки, трупали несметни печалби. Но през 1171 година император Мануил Комнин внезапно заповядва да арестуват омразните и лукави търгаши. Конфискува имуществата им и ги прогонва от империята.

През февруари 1201 година в Града на лагуните пристигат пратени сякаш от самото провидение представители на рицарския лагер в Компьен. Те трябва да уговорят с полуслепия дож Енрико Дандоло превозването на войската до светите места. Ето кой ще порази коварния ромейски василевс и проклетите съперници от Генуа и Пиза! Дандоло е опитен. Той знае как да подведе глупавите „войни христови“, без те сами да се усетят!

Първоначално кръстоносните водачи смятат да ударят неверниците в Египет. Това обаче никак не се нрави на Дандоло.

Египет?... Че защо пък там?... След неудачите във Византия републиката на свети Марко върти оживена търговия именно с Египет. А в една война морските кервани ще спрат. Ще секнат и приходите. Ето защо дожът предлага друго: републиката на свети Марко ще пренесе със своите кораби „христовото войнство“ срещу враговете (кои са тези врагове, не е нужно да се уточнява!). Ще бъдат приготвени кораби за 33 500 души. Венецианските търговци „от любов към бога“ ще дадат още петдесет галери^[2]. Срещу това рицарите на кръста се задължават да отстъпят половината от плячката и да платят голяма сума пари.

Съставеният договор е изцяло в полза на Венеция. Първо — кръстоносците нямат кораби и ще заплатят исканата сума за превоз. Второ — затруднените „войни хрестови“ ще воюват с „враг“, който ще определи техния кредитор.

Папа Инокентий III ненавижда Венеция. Тя винаги е била прекалено независима от „светия престол“. Доставя оръжие на мюсюлманите, което често се обръща срещу християните. Папата веднага прозира, че под неопределения „враг“ Дандоло разбира само Ромейската империя. При всеки друг случай би осъдил коварно съставения договор. Но унищожаването на Византия е и негова цел. Пък и нали кръстоносците са съгласни с Дандоловите предложения. Затова на 8 май 1201 г. той утвърждава договора между Венеция и кръстоносците с лицемерното предупреждение „да не се нападат християни“.

В разгара на приготовленията кръстоносният водач граф Тибо Шампански умира. На негово място избират италианския маркиз Бонифаций Монфератски. Папа Инокентий III одобрява този избор.

На усърдните „защитници на вярата“ им върви. В Рим пристига окаян и унил Алексей, синът на сваления и ослепен ромейски император Исак II Ангел. Злочестият изгнаник търси помощ против сегашния император Алексей III. Папа Инокентий III е доволен. Той проявява „трогателно“ съчувствие към онеправдания престолонаследник. Разбира се, че ще благослови кръстоносната войска, която ще свърне към Константинопол, за да „възстанови“ погазената законност. Срещу тази услуга „светият престол“ ще иска „незначителна отплата“. Ромейската империя ще трябва да признае върховенството на римския първосвещеник и да вземе участие в свещената война.

През лятото на 1202 година Венеция посреща първите отреди на „войните христови“. Венецианските патриции нямат доверие на алчните рицари. Изолират ги на далечния остров Лидо. Снабдяват ги недостатъчно и нередовно с храна. Поставят ги в унижителното положение на затворници. Множество рицари се измъкват от негостоприемния град. Те няма да участвуват повече в похода. Други се отказват от венецианските услуги. Много рицари от Франция пътуват към „светата земя“ по море с фламандски кораби. Други от Бургундия и Прованс се събират в Марсилия. Трети от Блоа и Шампан през Ломбардия се насочват към Южна Италия.

От предвидените 33 500 кръстоносци във Венеция се събират едва половината. Представят само част от договорената сума, други пари няма откъде да вземат. Дандоло се гневи. Нека знаят „войните христови“, не се ли издължат, не ще получават повече храна, нито пък ще си отидат от Лидо! Дожът здраво ги е оплел в своята мрежа.

Но забавянето има своите лоши страни. Ако продължава така, кръстоносците ще се разбягат, ще се провалят намеренията за разгромяване на Византия. Ето защо през август 1202 г. хитрият дож предлага на Бонифаций Монфератски рицарите да погасят своите задължения, като помогнат на Венеция да се справи със Зара (Задар), опасен съперник в Адриатика.

Бонифаций е схватлив. Пък и християнската му съвест не е много чувствителна. Той приема. Нищо, че град Зара е владение на унгарския крал Емерих, който като истински католик също е дал кръстоносен обет. А забраната на „светия отец“ за ненападане на християни няма никакво значение.

Октомври 1202 г. От Града на лагуните излизат седемдесет галери, побрали кръстоносната войска. Следват ги сто и петдесет товарни съда с провизии и стенобойни машини. Начело на „христовото войнство“ е маркиз Бонифаций Монфератски. На адмиралския мостик стои самият Енрико Дандоло, почти слепият деветдесет и пет годишен дож. Той уверено командува венецианската флота в голямата експедиция.

До този момент всичките нечестни и престъпни машинации са били държани в тайна от редовите кръстоносци. Дожът не знае как те ще посрещнат промяната в посоката на „свещената война“. Затова нарежда на своите капитани цял месец да блуждаят из Адриатическо

море. И чак в късна есен уведомява войската, че поради настъпващата зима е рисковано да се предприеме далечно пътуване по море. Скоро с облекчение узнава, че напразно се е тревожил. Повечето от кръстоносците са изпечени главорези. А дългият престой на остров Лидо е разпалил жаждата им за кръв и плячка. Затова, когато на 11 ноември корабите ги стоварват пред Зара, те с рев и викове се втурват към укрепеното пристанище. Превземат го. После щурмуват и самия град. Нищо не може да ги спре в хищния устрем. Нито кръстовете и иконите, окачени по стените, нито грамотите на папа Инокентий III, заплашващи с отлъчване. Маджарският гарнизон се бие храбро. Но нападателите са много повече. На 24 ноември в превзетия град потичат кървави реки.

Между венецианци и кръстоносци избухва остра крамола за владееенето на Зара. Започва бой... „и това сбиване бе толкова голямо, че нямаше улица, където да не се води голям бой с мечове, копия, арбалети^[3] и стрели“ — пише маршал Жофроа дьо Вилардуен, един от видните кръстоносни водачи, оставил подробно описание на целия поход. Градът става венециански.

Папа Инокентий III си дава вид, че е потресен от пролятата християнска кръв. Потопен в „дълбока скръб“, той отлъчва користолюбивите венециански предводители от църквата... Но само няколко дни след тези събития „гневът и дълбоката покруса на негово светейшество“ се уталожват. Специално венецианско пратеничество го уверява, че тези „противни“ и от никого нежелани действия са „продиктувани“ от случая. Занапред нищо не ще отклони рицарите на кръста от предназначения път. Сам „светият отец“ е свидетел, че републиката на свети Марко дълбоко „съжалява“ за стореното...

Известно време след превземането на Зара в кръстоносния лагер идват пратениците на Алексей, същият, който бе помолил папата да му помогне да заеме константинополския престол. Енрико Дандоло и Бонифаций Монфератски тутакси ги приемат. Те с готовност се отзовават на молбата им. Нали най-висшето им задължение е навсякъде да установяват „божията справедливост“!... През януари 1203 г. се сключва договор, според който венецианци и кръстоносци ще помогнат на Алексей да заеме бащиното си наследство, а в замяна на това той ще им заплати грамадна сума в сребро. Страшната присъда срещу християнски Константинопол подписват всички кръстоносни и

венециански водачи. Миражът на приказния хилядолетен град прогонва всяка мисъл за злочестия изоставен „гроб господен“...

Кръстоносната флота заобикаля Пелопонес. През Егейско море и Хелеспонта (Дарданелите) навлиза в тихите води на Пропонтида (Мраморно море). В края на юни 1203 година пред изумените погледи на рицарите изниква с цялото си великолепие полумилионният Константинопол.

Величие и сила лъхат от втория Рим. Но това е само бляскаво прикритие на вътрешна разруха и безсилие. Ромейската империя е проядена от бунтовете на крепостните селяни-парици. Италианските търговци като паразити изсмукват вътрешните ѝ сили. Императорите управляват неумело. Държавната хазна е ограбена от военачалници, велможи и сановници. Военните кораби гният в пристанищата неподдържани и изоставени. Сухопътната наемна войска е незначителна. А когато до ушите на мудния и бездарен Алексей III достига вестта за разгрома на Зара (Задар), той заповядва да поправят двадесет кораба, проядени от червеите. Нищо повече.

Затова през последните дни на юни 1203 г. кръстоносците без труд проникват до Златния рог. Тяхната флота разкъсва защитната верига пред пристанището и унищожава ромейските кораби. Наемниците — гърци, англичани, датчани и пизанци, оказват слаба съпротива. Избухва пожар, който унищожава много къщи в покрайнините. Император Алексей III бърза да изчезне. И не забравя да задигне императорските ценности. На следния ден, 18 юли, извеждат ослепения Исак II Ангел от затвора. Възстановяват го на трона.

Победителите се разполагат на лагер в предградието Пера край Влахернската врата. Сега пред тях се разкрива напълно великолепие то на Константинопол. „Знайте — пише Жофроа дьо Вилардуен, — че онези, които никога не бяха виждали Цариград, го разглеждаха много, защото не им се вярваше, че може да съществува в целия свят един толкова могъщ град.“ Друг участник и летописец на похода, Робер дьо Клари, е също във възторг: „Тук имаше такова изобилие от богатства, толкова много златни и сребърни утвари^[4], толкова много скъпоценни камъни, че изглеждаше истинско чудо как е събрано тук такова великолепно богатство... И в четиридесет най-богати града на земята, предполагам, няма толкова богатства, колкото бяха в Константинопол!“

Откъс от хрониката на Жофроа дьо Вилардуен

„Законността“ е възстановена. Узурпаторът Алексий III е смъкнат от престола. Би трябвало да се очаква, че „защитниците на справедливостта“ ще продължат своя път. Но не е така. Трябва да им се плати! Те налагат на 1 август 1203 г. Алексий за съимператор на своя баща. И въпреки това положението не се урежда. Над Константинопол тегнат тъмни, гръмоносни облаци.

Чрез конфискации, изнудване и нови данъци двамата съимператори успяват на първо време да съберат част от исканата сума. Но другата? Слепият Исак Ангел безпомощно клати глава пред кръстоносците:

— Разбира се, вие оказахте такава голяма услуга, но аз не зная откъде да ви платя...

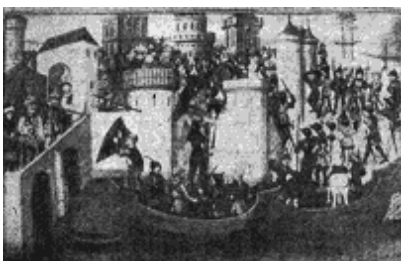
Не знае откъде да плати?! Кръстоносната глутница надава вой. Защо тогава моли за помощ?... Раздразнени и озлобени, рицарите се нахвърлят върху богатите храмове. Щом императорите не могат да им платят, ще си вземат те сами!... Избухва пожар и от къща на къща пламъците поглъщат едва ли не половината град.

Безпомощните съимператори не могат да попречат на дивашките безчинства. Но православните духовници, изплашени за своите богатства, подхващат проповеди против злодеите. А и самото население ненавижда наглите грабители. Народният гняв принуждава императорите да се откажат от съглашението, сключено в Зара. Снабдяването на кръстоносците с храна спира. Това още повече вбесява

„войните хрстови“. Щом неблагодарният Алексей IV не изпълнява задълженията си, те с оръжие ще защитят своите „права“. Раздвижва се и константинополската беднота. Простите бедняци мразят императорите-предатели, особено Алексей IV. Те издигат на престола своя водач Никола Канава, прост войник, умен и сърцат човек. Разбунтуваната тълпа извършва тържествена коронация на своя вожд в храма „Света София“ без свещеници и божествена служба. Обсадени във Влахернския дворец, двамата императори молят рицарите да влязат в града и да въведат ред. Това последно предателство решава съдбата им. Грамадно разярено множество нахлува във Влахерна...

Но докато бедняците се бият по улиците, Константинополската знат на 25 януари 1204 година провъзгласява за император видния царедворец Алексей Дука, наричан от всички Мурзуфъл (на гръцки — намръщен). Новият император Алексей V е достатъчно хитър и ловък. Обявява се за „приятел“ на въстаниците. Дори предлага на Никола Канава да си разделят властта. По-заможните участници във въстанието са склонни да приемат това предложение. Те по начало гледат със страх и недоверие на дрипавите бедняци. Никола Канава не вярва на императорското лукавство. Но Алексей V вече е постигнал своето. Силите на въстаниците са разединени. Никола Канава е заловен и хвърлен в тъмница. Затварят го със заловения преди него Алексей IV. Удушват ги...

Алексий V и аристокрацията ликуват. Бунтовниците са разгромени. Остават кръстоносците. Започва бързо укрепяване на крепостните стени и подготовка за отбрана. Императорът твърдо предупреждава пришълците в едноседмичен срок да се махнат от пределите на империята.

Завземане на Константинопол от кръстоносците. Миниатюра от 1276 г.

На 12 март 1204 година е съставен договор за дележ на ромейското „наследство“. Разбира се, и този договор е рожба на венецианската хитрост. Кръстоносците още веднъж се хващат на Дандоловата въдица. Хитрият дож предоставя императорската власт на кръстоносците. За „богоугодните“ си усилия гражданите на „свети Марко“ заслужават три четвърти от плячката. Кръстоносните барони могат да се задоволят с останалата четвърт! Най-хубавите и удобни за търговия пристанища и селища също ще минат във венециански ръце. Всичко е предвидил Дандоло. И с всичко се съгласяват нетърпеливите сеньори.

На 9 април 1204 година „войните хрстови“ се втурват срещу града на Константин. Те са многократно повече от защитниците. И въпреки това не сполучват изведнъж. От стените ги посреща дъжд от камъни и стрели. Облива ги смъртоносния гръцки огън. Три дни са им нужни да наберат сили и отново да се втурнат срещу непристъпните стени. Този път вече с по-голям успех. Императорските наемници се бият вяло и без желание. Та и за какво? Кой знае дали изобщо ще им платят... Откъм Влахернската врата напират многоброен рицарски отред. С подвижни стълби се прехвърля по крепостните зъбери. Започва сеч. Войниците на Мурзуфъл отстъпват. Далеч долу кънтят тежки удари. Тарани и секири дробят яките порти. На 13 април „войните хрстови“ с рев нахлуват в града...

Мурзуфъл забягва в Тракия. Разбира се, задига каквото може. А „възстановителите на законността“ посичат и последните защитници на Константинопол. Нов пожар лумва „и повече къщи изгоряха, отколкото има в три най-големи града на кралство Франция“ — съобщава Жофроа дьо Вилардуен.

Народът се разбягва по крайните квартали. Задръства тесните улици с препятствия, устройва засади. Но безполезна е всяка съпротива. Големи групи граждани и свещеници с хоругви и разпятия молят коленопреклонно за пощада. Но Бонифаций Монфератски остава непреклонен. Той е обещал на войниците си Константинопол три дни да бъде техен.

И държи на думата си.

Влизането на кръстоносците в Константинопол. Картина от Йожен Дьолакроа

Три дни върлуват победителите из опожарения град. Златото е подлудило всички. „Защитниците на вратата“ ограбват църкви и дворци, складове и домове, превръщат божиите храмове в пущинаци. Кое не могат да задигнат, рушат. В дивия бяс погиват безценни паметници на античната култура... Само венецианците в своята алчност, без да искат, спасяват нищожна част от това велико богатство. Те задигат от константинополския хиподром скулптурната група на четири коня, изваяни от бронз и позлатени от великия древен скулптор Лизип. Откарват тази квадрига във Венеция да краси катедралата „Свети Марко“.

Откраднатата от венецианците квадрига, поставена за украса на храма „Свети Марко“ във Венеция

Насред града, по улици и площади, грабителите без жал претопяват златните съкровища и статуи на кюлчета. Коня и мулета напуцат черквите, прегънати под непосилната тежест на заграбеното.

Черните раса се мяркат навред, където има плячка. Кюрета и монаси ограбват великия храм „Света София“, най-голямото и най-разкошно християнско светилище в света. Никакво угризение не спира ръката им в нечуваното светотатство. Тъжно зее празният олтар, грозно

стърчат голите стени, варварски олющени от „благочестивите“ божии раби... Начело на банда освирепели рицари линцският абат Мартин ограбва манастира „Пантократор“. Грамадна плячка задига и халберщадският епископ Конрад. Цели две препълнени каруци едва могат да я откарат в родната му Тюрингия.

Знатните сеньори не остават по-назад. Те се настаняват във Влахерна, в Буколеон и във всички останали императорски имоти. От тяхната алчност се възмуцват дори обикновените кръстоносци. Рицарят Робер дьо Клари пише: „И тъй те изпратиха да се завземат най-хубавите и най-богатите дворци в града и го направиха тъй, че ги завзеха всичките, преди бедните рицари или обикновените хора от войската да са се усетили.“

„Не зная с какво да започна и с какво да завърша описанието на всичко, което извършиха тези нечестиви люде — с покруса възкликва Никита Акоминат, видният византийски писател, сановник и сенатор — така беззаконничеха западните войски в наследията христово, никому не оказвайки човеколюбие; но всички лишавайки от средства за живот, жилища и дрехи. Погледнете този немилостив народ, колко дързък и надменен е неговият вид! Обръсната брада, жадна за убийство ръка, разширяващи се ноздри, широко отворени очи, ненаситни челюсти, неудовлетворена страст, бърза и отривиста реч.“

Маршал Жофроа дьо Вилардуен пък съобщава: „... Взетата плячка бе толкова голяма, че никой не би могъл да ви каже сметката: злато и сребро, и съдове, и скъпоценни камъни, и кадифета, и атлази, и копринени дрехи, и наметала от пъстри, сиви и хермелинови кожи, и всякакви ценни неща, каквито някога са били намирани по земята.“

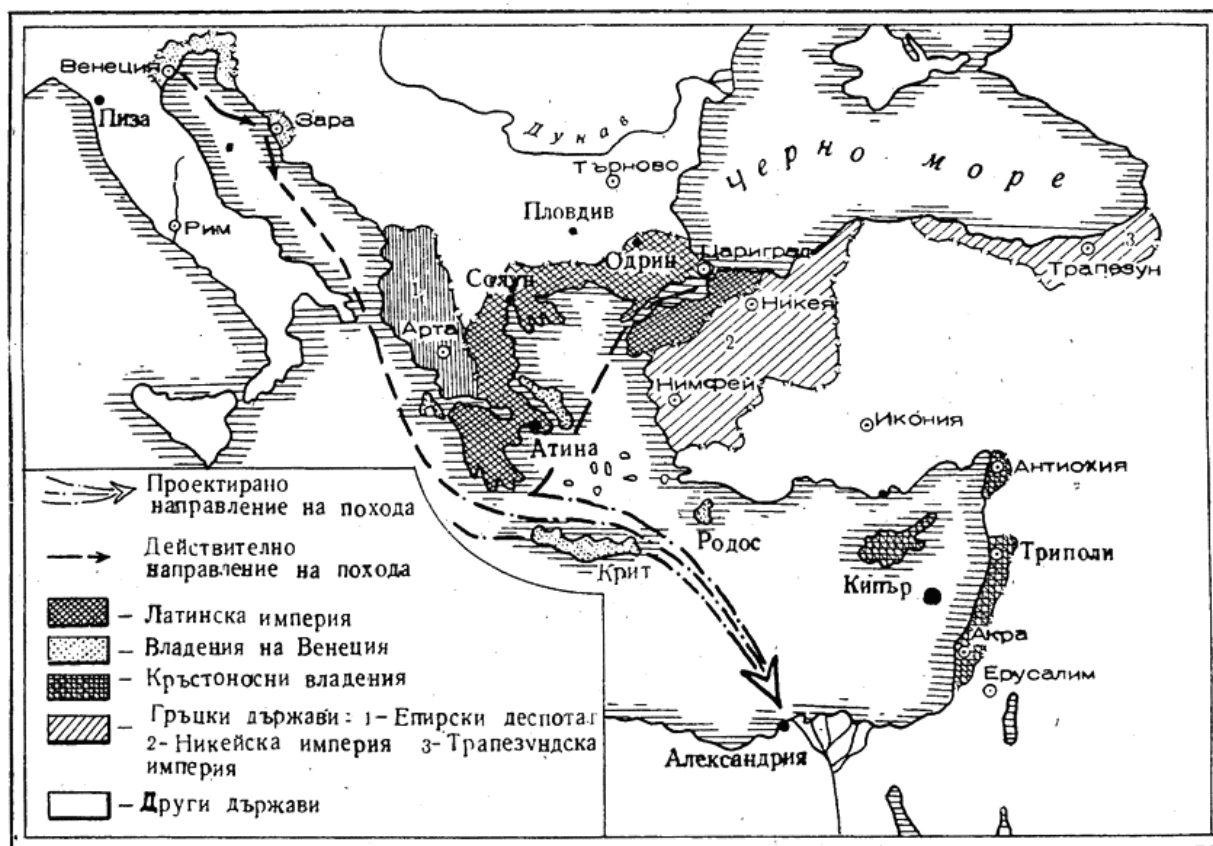
А еврейският писател Романин заключава: „Следейки разказа на тия злодеяния, разумът потреперва и човечеството се черви от срам.“

Както някога при Зара, така и сега папа Иннокентий III лицемерно порицава кръстоносците, че „предпочели земните блага пред небесните“, като се отдали „не на завоюване на Ерусалим, а на Константинопол“, където „ограбили мало и голямо“. В същност „светият отец“ се бои не от извършеното злодеяние, а за съдбата на тъй желаната уния. След стореното от кръстоносците гърците „с право ще се отнасят към тях с отвращение като към кучета“. А това за папските сметки никак не е желателно. Но и сега както при Зара гневът на негово светейшество омеква. „Дълбокото му възмуцение“ бързо преминава.

Не след много за него превземането на Константинопол е вече „чудо божие“ и „справедливо възмездие“ на ненавистните гърци-схизматици^[5]. Ромейската империя „чрез справедливия божествен съд преминала към латинците.“

„Ние желаем — обръща се той с писмо към кръстоносните водачи, — щото константинополската църква да се възвърне към предания и почитан апостолически папски престол.“ Инокентий III не се вълнува от съдбата на безбройните изклани жертви, ограбени домове и осквернени храмове. Той не жали унищожените творби на изкуството. Какво са за него превърнатите в пепел библиотеки?...

Дивашкото разграбване на Константинопол, този най-голям културен център на Средновековието, е „най-славният“ подвиг на жестоката четвърта свещена война. А от престъпната верига на безсъвестни машинации, нечестни сделки и кървави погроми излиза на свят нейната рожба — Латинската империя.

Четвъртият кръстоносен поход

[1] През средните векове са смятали за покровител на Венеция свети Марко. А поради това че е разположена на множество острови и заливи, наричали са Венеция още Град на лагуните. ↑

[2] Галера — средновековен кораб с гребла. ↑

[3] Арбалет — уред за изстрелване на стрели. ↑

[4] Църковни съдове. ↑

[5] Схизматици — разколници, отцепници. Така наричали православните гърци поради неподчинението им на католическата църква. ↑

НОВИТЕ ГОСПОДАРИ НА КОНСТАНТИНОПОЛ

С превземането на Константинопол „братското“ съгласие сред кръстоносците отново се разваля. Избухват дълго прикриваните недоверия и вражди. Кой да стане император на „Романия“? — около това се въртят препирните. Редно е на императорския престол да седне водачът на „войните хрестови“ — маркиз Бонифаций Монфератски. Но не става така. Републиката на „свети Марко“ се опасява от честолюбивите амбиции на италианския феодал. Владенията му са близо до Венеция. Дали той, след като стане латински император, не би пожелал да ги разшири за нейна сметка? Енрико Дандоло отдалеч предвижда какво може да стане и отрано бърза да го предварди. Той с безброй машинации и уговорки успява да отстрани опасния Бонифаций. Венецианските представители налагат за император фландърския граф Балдуин.

За духовен глава на новата държава венецианците поставят пак свой човек. Константинополски патриарх става иподяконът Томазо Морозини.

На 9 май 1204 година гръмва възторженият вик на рицарското кръстоносно сорище:

— Да живее император Балдуин! Слава.

По стар франкски обичай знатните барони пренасят новия владетел на щит в ограбената и полуразрушена „Света София“. Поставят го на престола на Константин Велики.

Не е леко на император Балдуин. Владенията му са нищожни. Цялото гръцко население го мрази. Венецианските „лисици“ му отнемат най-тлъстите парчета от плячката. Против него се опълчва онеправданият Бонифаций. Между двамата се разгаря борба за владееенето на Тесалоника (Солун), вторият по важност ромейски град. Но Балдуин го изпреварва. Озлобен от двойния неуспех, Бонифаций Монфератски с дива ярост се нахвърля върху Адрианопол (Одрин). Неговите свирепи немски и ломбардски дружини заливат града с кръв.

Предават го на огън и опустошение. Още не са заглъхнали стоновите на жертвите, когато пред Адрианопол се явява императорът със своите французи и фламандци. Двете войски застават една срещу друга настръхнали, готови за кръвопролитие... Но една взаимоизстребителна война би била фатална за „войните хрестови“. Към враждуващите бързо се отправят Енрико Дандоло, Жофроа дьо Вилардуен, граф Луи дьо Блоа и други първенци. Придумват императора да отстъпи на Бонифаций Тесалоника (Солун) и така страстите временно се успокояват.

Дворът на император Балдуин в Константинопол е точен образец на френския кралски двор. Запазват се същите длъжности и звания както във Франция. За конетабъл (военен предводител) назначават граф Хуго дьо Сен Пол. Маршал (заместник на конетабъла) става Жофроа дьо Вилардуен. Сенешал (заведущ финансите и правосъдието) е Тиери дьо Ло. Длъжността камерхер поема Конон дьо Бетюн. Той управлява императорския дворец с всичките му церемонии.

Императорът щедро раздава благороднически титли. Суетните завоеватели се перчат с гръмки титли — херцог Атински Филипополски, граф Никейски, Тесалоникски, Адрианополски. Но повечето от тях са без съдържание. Някои завинаги ще си останат така. Защото не цялата империя покоряват латинците. В планините на Северна Гърция се запазва самостоятелното гръцко Епирско деспотство. В Мала Азия се образува Никейската империя, а в далечния Трапезунд — Трапезундската империя. Те създават много грижи и неприятности на завоевателите.

Маркиз Бонифаций Монфератски завладява Тесалия, Беотия и Пелопонес. Тези области влизат в състава на обширното Солунско кралство, подвластно нему. В най-южната част на Пелопонес се основава Ахейското княжество, владение на Жофроа дьо Вилардуен, племенник на бележития маршал и летописец. На остров Евбея се разполага френският сеньор Жак д'Авен. Господар на Пловдив става херцог Рьоне дьо Три. Но никой не може да се мери с венецианците. В техни ръце попадат Босфорът и Златният рог, Адрианопол и Аркадиопол (Люле Бургас) в Тракия; Родосто, Хераклея и Галиполи на брега на Пропонтида (Мраморно море); Корона и Модона в Пелопонес. Те купуват от Бонифаций Монфератски остров Крит, като за него воюват с генуезците. Отнемат от Жак д'Авен Евбея. В Егейско

море завладяват островите Андрос, Наксос, Парос, Кос. Във всички градове на Латинската империя те обсебват най-хубавите квартали. Енрико Дандоло приема титлата „Повелител на четвъртината и получетвъртината на Ромейската империя“. В същност той е повелител на цялата Латинска империя.

Папа Инокентий III може да се смята за щастлив. Византия не съществува. Вековният съперник е премахнат. Но „светият отец“ прибързано се радва. Мечтаната уния си е все така далечна както и преди. Той утвърждава Томазо Морозини за константинополски патриарх. Но венецианецът съвсем няма намерение да изпълнява волята на римския първосвещеник. Той служи на своите венециански господари. Това налага папа Инокентий III да изпрати в Константинопол свой специален легат — кардинал Бенедикт.

Много години са нужни на кардинал Бенедикт и папа Инокентий III, за да се убедят в безплодността на своите усилия. Най-напред кардиналът се опитва да приобщи гърците с убеждение. А като не успява — с църковни диспути. Но къде могат невежите католически прелати да се състезават с високо образованите гръцки архиереи!... Те винаги замлъкват сконфузени и посрамени. Начетените православни свещеници с лекота им затварят устата. Разбиват на пух и прах всичките им доводи. „Варварите-латинци не са в състояние да разберат древните автори даже и в превод“ — с ядовита насмешка пише атинският архиепископ Михаил Акоминат, брат на видния сановник и писател.

Това от една страна. От друга — ромейското население на собствения си гръб е изпитало „преимуществата“ на католическата вяра. То се струпва и винаги се намесва в горещите спорове. Не че го интересуват отвлечените богословски въпроси, а за да изрази своята неприязън към латинските поробители. С опитите си да приобщи гърците към католицизма папа Инокентий III постига обратен резултат. През 1213 година кардинал Бенедикт отстъпва мястото си на жестокия и енергичен испанец, кардинал Пелагий Албински.

При Пелагий Албински няма диспути и увещания. Има тъмница, измъчване с огън и смърт. Щом упоритите „схизматици“ не се прекланят с добро, тогава със зло! Монасите се прогонват от манастирите. Черквите се запечатват. На папския легат усърдно помагат сензорите и братята тамплиери и хоспиталиери. Но никакъв

резултат. Колкото са по-жестоки насилията, толкова по-твърдо става ромейското упорство. Цялото гръцко население мрази грабителската латинска църква. В края на краищата папа Инокентий III се признава за победен. Той признава на гърците правото да изпълняват своите православни обреди. И въпреки това — пак нищо. Гърците упорито отказват да го признаят за свой духовен глава.

„Всеки сеньор започна да твори зло на своята земя, един повече, друг по-малко“ — съобщава Вилардуен.

Друг хронист, италианецът Марино Санудо, разказва за двора на ахейския княз Жофроа II Вилардуен: „живееха осемдесет рицари със златни шпори, на които князът даваше всичко, каквото поискваха, освен редовното възнаграждение. Затова към него се стичаха рицари от Франция, от Бургундия и освен това от Шампан. Някои пребиваваха тук да се поразвлекат, други — да избягнат наказанието за престъпления, които са извършили в родината“.

Гръцките селяни и отпреди знаят какво значи да си крепостен парик и да се повинуваш на жесток и алчен господар, да му даваш половината от урожая, да му работиш ангария, да храниш и поиш с дни и седмици императорската войска, като премине през селото. Но при латинските господари миналото крепостничество изглежда леко. При тях селският живот е жестока и нетърпима мъка. Според „Романските асизи“ — законника на Ахейското княжество — парниците са собственост на своя сеньор както добитъка и всички останали вещи. Всеки рицар може да убие крепостник, стига да обезщети неговия господар с друг парик. Селянинът може да търси справедливост само при своя сеньор. Само с негово разрешение той може да се ожени. Сеньорът е единствен наследник на своите крепостни — серви^[1]. Той може да им отнеме цялото имущество. Може да им го остави. Негова воля.

Поради това „гърците започнаха да изпитват към тях (латинците) ненавист и затаиха в своите сърца злоба“ — отбелязва Вилардуен.

Срещу жестоките поробители се вдига цялото гръцко население. Селяните страдат от черната робия. Православните духовници въздишат по ограбените си богатства. Аристократите негодуват от високомерието на завоевателите и че са им отнели предишното влияние и власт.

Още в първата година на латинското господство ромеите подготвят въстание. В градовете на Тракия възникват съзаклятия. Те призовават на помощ гърците от Епирския деспотат, от Никейската и Трапезундската империя. Но най-много се осланят на помощта от север, на българския цар Калоян.

---

[1] Серви — поставени в най-тежко положение крепостни безимотни селяни. ↑

ГОРЧИВИЯТ УРОК

След смъртта на братята Петър и Асен на българския престол се възкачва Иваница, когото ромеите наричат Калоян (т.е. Кало Йоан — Хубав Иван). Най-малкият брат на Асеновци продължава войните за пълно освобождаване на българските земи от ромейска власт. За признаване на царското си достойнство той през 1202 година сключва уния с папа Инокентий III. А когато латинските завоеватели се настаняват в Константинопол, младият български цар вижда в тяхно лице естествен съюзник против коварните ромейски управници. Но българо-латинското съседство има друга съдба.

Император Балдуин приема българските пратеници, заобиколен от латинските си велможи, в пълния блясък на императорското си достойнство. Той нетърпеливо изслушва пратениците. По устните му играе високомерна усмивка... Така е няколко мига, след като пратениците свършват. После избухва. За какво „съседство“ може да става дума? Кой е този Калоян? Как се осмелява да говори с императора като с равен? Щом земите на север от Хем (дн. Стара планина) са били под властта на ромейските василевси (императори), те по право принадлежат нему, на Балдуин! Калоян, това нискородено псе, трябва да се подчини или го чака гибел!

Страшен гняв пламва у суровия и енергичен Калоян.

Времето на разплатата приближава. Калоян знае за готвеното въстание на гърците. И е готов да помогне. Когато през март 1205 година император Балдуин с главните сили тръгва на поход срещу Никейската империя, въстанието избухва. Най-напред — в Димотика, владение на жестокия граф Хуго дьо Сен Пол. Ненавистният латински гарнизон е избит. Въстава и Адрианопол (Одрин). Венецианските господари презглава бягат от града. От Филипопол (Пловдив) спасява кожата си с бягство херцог Ръоне дьо Три. Но на път за Константинопол въстаници застигат малката му войска и я изтребват...

Ужасни вести една след друга пристигат в Константинопол. Тукашните латинци тръпнат в тревога. Маршал Вилардуен и рицарят

Манасие дьо Лил бързо повеждат наличните войски към разбунтуваните области. Целта им е Адрианопол.

Но късно. В помощ на въстаналите гърци са се притекли български дружини, пратени от Калоян. „Латинците — съобщава Вилардуен — дошли пред Одрин и го намерили с твърде многоброен гарнизон и видели върху кулите бойните знамена на Йоанис, краля на Влахия и България“ ... Те не посмели да атакуват града. Задоволяват се да го обсадят в очакване на главните кръстоносни сили.

Няколко дни по-късно, на 25 март 1205 година, те дочакват рицарската войска, предвождана от император Балдуин и Енрико Дандоло. Императорът и венецианският дож също не смеят да започнат пристъп срещу силната крепост. Решават, че е по-добре да засилят обсадата. Стотици каменни гюлета се изсипват върху стените. Специални групи подкопават техните основи. Защитниците се отбраняват. Но са без храна. Не се знае колко ще издържат.

И точно в критичния момент пристига помощта от България. „Йоанис идвал да подпомогне обсадените в Одрин с твърде голяма войска, защото той водел власи и българи и около 14 000 кумани, които не били покръстени“ — пише Вилардуен. А Никита Акоминат допълва: „... заедно с българската войска преминал (Калоян) дебнешком долища и планински теснини и се разположил зад високи хълмисти места в желанието си присъствието му да остане незабелязано от нападателите“.

Българската войска се разполага на лагер около пет километра северно от Адрианопол. Калоян знае, че не бива да се хвърли слепешката срещу желязообкованите латинци. Трябва да узнае как се сражават те, какви военни хитрости прилагат, къде са най-уязвими. Затова изпраща срещу тях един кумански отред на разузнаване. Пред малобройния враг рицарите проявяват смелост. Втурват се необуздано да преследват куманите. Куманите побягват привидно, обсипвайки ги със стрели. Увлечени в преследване, латинците непредвидливо се отдалечават от своя укрепен лагер. А когато изморени и разочаровани от безплодната гонитба поемат назад, куманите ненадейно ги нападат в гръб... Схватката не е кръвопролитна. Но тя показва на Калоян как да порази нашествениците. С дръзки набези и подмамване в засада.

На следващия ден, 14 април 1205 г., многобройната куманска конница отново налита рицарския стан. Моментът е подходящо

избран. „Войните хрстови“ току-що са се разположили да ядат. Никой не допуска, че „дивите скити и власи“ ще се решат на такава дързост. Върху тях се изсипва облак от стрели. Като разлютени оси те бръмчат във въздуха. Пробиват шатрите, удрят се в броните и щитовете. Пронизват хора и коне. Затръбвява тревога. Настъпва суетня. Всички проклинат досадните нападатели. С викове и охкане оръженосци подават на сеньорите си шлемове и брони. Пехотинците се подреждат за бой. Подплашени коне се лутат с тревожно цвилене... И все пак отначало никой не се втурва срещу нападателите. Защото след вчерашното неблагоприятно военният съвет най-строго е забранил да се влиза в бой с отделни конни дружини на неприятеля. Но куманите стават все по-дързки. Препускат на малките си жилави коне, потънали в прах и пана, току до шатрите на кръстоносния стан.

— И-и-и-ъ-ъ-ъ! — ехти пискливият им боен вик и заглушава конското цвилене.

Стрелите се сипят като ураган. Никой не може да стои без щит.

Това не може повече да се понася! Кръвта на граф Луи дьо Блоа кипи. Гордият сеньор не ще се свива като последен страхливец. Какво е за него да разгони презряната чергарска сган!... С нетърпеливо движение самонадеяният рицар дръпва поводите на своя кон. След него като лавина се понасят верните му рицари. С насочени копия те се връзват в куманското множество.

Куманите мигом обръщат гръб в измамно отстъпление. Заслепените рицари се втурват да ги гонят. Земята се тресе под ударите на хиляди копита. Но куманските коне са бързи. Пък и товарът им е лек. Те вземат преднина. Това засилва още повече жаждата за подвизи у латинците на граф дьо Блоа. За самия него е важно само едно: нападателите бягат, да се унищожат! Никой от неговата войска не вижда накъде ги мами отстъпващата куманска конница. Никой не обръща внимание на стръмните оврази и мочурливите тресавища.

Боят на Калоян с кръстоносците — 1205 г. Картина от Цвятко Димчевски

Като подплашен рояк куманите препускат все по̀ на север между хълмовете, ала изведнъж забавят своя ход. Предвкусвайки победата, рицарите ги догонват и се нахвърлят върху тях. Но и куманите са готови. Посрещат ги с къси копия и боздугани. Кипва бой. Рицарите са изненадани от неочаквания отпор. Изведнъж със страхотни бойни викове иззад хълмовете и шубраците излизат скритите български дружини. Те нападат в гръб и плътно ги заобикалят... Предишната увереност на граф дьо Блоа се изпарява. Той разбира на какво се е натъкнал. Но е късно. Нови и нови български дружини никнат сякаш от земята. Някъде наблизко свирят тръбите на император Балдуин, препуснал на помощ. Но и той е обкръжен. Отпред, отляво и дясно, в гръб — отвсякъде напират пешите и конни български войски. „Мечове и примки получавали по шиите тия, които имали (защитен) врат, а пък конете им били избивани. Подобно черен, сгъстен облак налитали скитите, тъй че не било възможно да се измъкнат с конете си, нито да избягат. Така от латинците загинала най-отбраната част на войската, известна със силата на своите копия... А Балдуин бил хванат в плен и отведен в Мизия, където го закарали в Търново и затворили в тъмница, поставен във вериги чак до шията“ — съобщава Вилардуен. А Никита Акоминат потвърждава: „Там на бойното поле останали император Балдуин, който не пожелал да бяга, и граф Луис; император Балдуин бил взет жив, а граф Луис бил убит...“

Пленяването на Балдуин. Белгийска миниатюра от XVII в.

Жофроа дьо Вилардуен и Манасие дьо Лил охраняват вратите на Адрианопол да не би обсадените да ударят в гръб кръстоносната войска. Тътенът на сражението не достига до тях. Но от бягащите маршалът узнава за страшното поражение. Напразно той и Манасие дьо Лил се мъчат да ги възпрат и организират за отпор. Ужасът на оцелелите е толкова голям, че заразява всички. Още същата нощ невзелите участие в сражението латинци напускат зловещото място. Тъмнината ги прикрива. Начело на бягащите е Дандоло. Отстъплението прикрива отредът на Вилардуен.

„Който можал да се спаси, върнал се с бягство в Цариград. Дожът на Венеция дошъл, бягайки с много хора, които изоставили палатките и багажите си така, както били при обсадата на града. Те никога не се осмелили да се върнат там, толкова голямо било поражението“ — съобщава Робер дьо Клари. Той е беден безимотен рицар, от тия, които най-много леят кръв в сраженията, но никога не могат да се вредят до плячката от алчните сеньори и прелати. Затова злорадо добавя: „Така хубаво им отмъстил бог за надменността и за вероломството, което проявили към бедните хора във войската, и за страшните грехове, които били извършили в града (Константинопол) след превземането му.“

След паметното поражение седем хиляди латинци бягат от Константинопол. Напразно кардинал Бенедикт ги увещава да останат.

В ужас е и папа Инокентий III. Какво ли не прави да спаси положението. Ту с ласкави писма придумва българския цар да омекоти гнева си, ту го заплашва на север с маджарите, а от юг с латинците. По негово настояване Калоян се отнася благосклонно към пленения Балдуин. Държи се с него повече като с гост, отколкото като с пленник. Но войските му изтласкват нашествениците от цяла Тракия и Македония. В латински ръце остават само Константинопол, Тесалоника (Солун), Родосто и Селимврия. През 1207 г. Калоян обсажда Тесалоника, чийто крал Бонифаций Монфератски малко преди това загива във войната срещу българите. Но болярските междуособици в България казват своята последна дума. Куманският воевода Манастрас пробужда българския цар в шатрата му... Обсадата е вдигната.

През 1222 година епирският деспот Теодор Комнин превзема Тесалоника и слага край на Солунското кралство.

Латинската империя агонизира още четиридесет години след гибелта на Солунското кралство. На 25 юли 1261 година, когато латинският гарнизон помага на венецианците в Черно море, константинополското население отваря вратите на никейския император Михаил VIII Палеолог. Само в Средна и Южна Гърция продължават да живеят микроскопични рицарски княжества.

Латинската империя загива. От нея остава само мрачен спомен. Една от най-мрачните страници в историята на Византия.

ПЪТЯТ НА БЕЗУМИЕТО

XIII век тече в борби на кралете с непокорните сеньори, във войни и разорителни междуособици, в неурожай и глад, в насилия и кръв.

Феодалите ограбват безчовечно крепостните селяни. Ограбва ги и църквата. Отчаяние и мрачно примирение тегнат над невежата и обезправена крепостническа маса. Страх от бога и тъмните сили на злата съдба правят хората податливи за различни суеверия и безнадежден мистицизъм, за поличби, божествени знамения и чудеса.

1212 г. В парижкото абатство Сен Дени се явява някакво дете. Овчарчето Етиен. Никой не знае откъде е дошло. Странни са движенията на това дванадесет годишно момче. Странна светлина гори в безумния му поглед. Всички виждат, че в него се е вселила лудостта. Но словата, които Етиен бърбори в унес, озадачават мнозина. Пред учудените енориаши той мълви за чудното съновидение, в което сам Исус Христос му „посочил“ истинския път за спасението на „гроба господен“. Мнозина не вярват. Но повече са тези, които хващат вяра. Та нали това е поличба! Знак „отгоре“ на добрите католици!

Малоумният апостол разнася своите „внушени от бога“ мисли от град на град, от село на село. Хилядоустата мълва ги подема и разпраща из най-затънтените кътчета на Франция. Никой вече не се съмнява, че слуша „божи вестител“ на земята. А и как да се съмнява?... Не е ли показал много пъти вече бог на грешните люде, че не са достойни да носят кръста христов?... Само деца, невинни и чисти ще спасят истинската вяра!

Не минава много. Деца от десет до четиринадесет години бродят по селата и градските площади. И все тая проповед редят: само чистите деца са близо до сърцето на всевишния. Само техните неопетнени ръце ще подкрепят той!...

През юни 1212 г. във Вандом се стичат повече от тридесет хиляди невръстни „войни христови“. Те са без оръжие и без храна. С по едни дрешки само. С тях се влачат безброй селяни, градски

бедняци, фанатизирани калугери, всевъзможни тъмни и престъпни личности. Оттук потеглят на юг. В Марсилия множеството безредно се втурва към пристанището. Но какво е учудването на всички, когато морето не отдръпва водите си пред „светите“ нозе на малките защитници на вярата напук на всички очаквания и предсказания... Настъпва колебание и смут. И от безгрешните деца ли е вдигнал ръката си бог?

Но както всъде, така и в Марсилия, живеят люде сметкаджии и ловки в печалбата. Хитри корабопритежатели предлагат да прекарат детското войнство в Египет.

Седем кораба излизат в сините простори на Средиземно море. Но по пътя към Сардиния се развихря буря и разярените вълни поглъщат два от корабите. Никой не се спасява. Останалите пет доплуват до Египет. А тук, в Александрия, чакат мюсюлмански търговци на роби. Те дават добри пари за злощастните „войни хрестови“. Немилостивите корабопритежатели се завръщат в Марсилия. Пълните кесии дрънкат приятно в джобовете им... Вярно, за престъпното си деяние по-късно те увисват на бесилката. Но злочестите неволници никога не се завръщат...

Същото безумие се разиграва и в Германия. Тук се появява някой си Никлаус. Съпровожда го баща му, дребен рицар, лаком за лесно забогатяване. Двамата обикалят долнорейнските градове. Духовенството със слухове и проповеди ги подпомага. Никлаус говори, а баща му сръчно прибира щедрата милостиня. Всички вярват, че Никлаус, подкрепен от бога, със сухи нозе ще прекоси морето. Ще отиде в „светата земя“ и с мир ще утвърди „царството божие“ на земята...

Проповедите на Никлаус подбуждат много деца да тръгнат с него. Към малкия проповедник се присъединяват тълпи от невръстни сподвижници. През август 1212 година двадесет хиляди германски деца се струпват в Кьолн. Оттам по Рейн навлизат в непроходимите Алпи. В планинските дебри от студ и глад загиват две трети от тях. Но оцелелите през Генуа и Рим продължават все на юг.

Когато пристигат в Бриндизи, местните роботърговци радостно потриват ръце. Живата стока сама идва в ръцете им!

Но за тяхно разочарование местните власти задържат малките кръстоносци.

„Светият отец“ в Рим и пръста не си помръдва да предотврати позорното безумие. Той само се съгласява да даде на германските деца отсрочка на техния кръстоносен обет, докато станат пълнолетни.

Трезвият и гъвкав Инокентий III гледа на детските глупости с насмешка. Само оръжието на възрастните грешници, насочено от църквата, може да ѝ осигури световното господство. Затова на Латеранския събор в Рим^[1] през 1215 година при пищни церемонии и тържествени процесии той прогласява решението си за нова свещена война. Началото ѝ се предвижда към 1 юни на 1217 година. Духовенството отново трябва да пожертвува за папските амбиции една двадесета част от своите имуществва. Лично папа Инокентий III дава много пари от собственото си богатство. Кръстоносен обет, приемат унгарският крал Андраш II, английският крал Джон II Безземни и кралят на Сицилия, бъдещият германски император Фридрих II. Но през 1216 година, в разгара на подготовката, многогрешната душа на папа Инокентий III напуца тленната си обител. Няколко месеца по-късно умира и Джон II Безземни. Фридрих II премного е заплетен в обърканите сицилийски работи. Не му е до „светата земя“.

Пък и не само той. Навсякъде по Европа готовността за грабеж на Изток като че ли е намалела. Селячеството отдавна се е отвърнало от „пътя господен“. Но и самите рицари сякаш са станали по-мудни и по-малко енергични. Северногерманските сеньори се насочват към незавладените още славянски и прибалтийски земи. Специални ордени — на меченосците и на тевтонците, провеждат кървавите им завоевателни планове срещу цветущата Новгородска Русия. Английските и френските рицари вяло посрещат папските проповеди. Мнозина от тях предпочитат обезпечената служба в армиите на силните крале. Френските рицари грабят земите, отнети от Англия след битката при Бувине през 1214 година. Малко по-преди по призива на самия Инокентий III през 1209 година хиляди рицари под водителството на Симон дьо Монфор в специален кръстоносен поход срещу еретиците разграбват и опустошават цветущите земи и градове на Лангедок. В самата Европа господарите лесно изтръгват плячка от беззащитното население. Защо им е да ходят по неизвестните и опасни пътища на Изтока?

Изглежда нищо няма да стане...

Но новият папа Хонорий III държи на своето.

Пръв потегля от Спалато през лятото на 1217 година унгарският крал Андраш II. В Сирия го чака хладен и недружелюбен прием. От дълги години насам франкските държавици се държат с търговия и дипломатически такт. Защо им е военна помощ?... Тя само ще настрои против тях мюсюлманските им съседи!

Унгарското опълчение повече от година престоюва в Акра. Оттук малки кръстоносни отреди правят разбойнически набези из съседните мохамедански княжества. Но без всякаква полза. Само дават излишни жертви. През април 1218 година крал Андраш, отегчен и недоволен, решава, че е по-добре да си върви. Константинополският патриарх го анатемосва, но Андраш не му обръща внимание и се връща в кралството си.

Току-що маджарите са си отишли, в Акра пристигат австрийският херцог Леополд VI и граф Вилхелм със своя холандски отред. Те след дълги спорове и разногласия решават да потеглят към Египет. През пясъците на Синайския полуостров, под убийствените лъчи на пустинното слънце те достигат силната крепост Дамиета в делтата на Нил. Подлагат я на обсада. Но скоро се разочароват. Обсадените се бранят храбро. Крепостта е непристъпна. В рицарския стан избухва чумна епидемия. На всичко отгоре водите на Нил буйно се разливат. Мнозина се разколебават и през лятото на същата 1218 година с празни ръце се завръщат там, откъдето са дошли.

Обаче сред „войните хрестови“ има упорити. Най-твърдоглав от всички е кардинал Пелагий Албински, същият, от когото бе пропищяло населението на Латинската империя. Пелагий Албински колкото е кръвожаден, толкова е и недалновиден. И когато султанът на Египет Малек ал Камил предлага на кръстоносците да оставят Дамиета на мира, като в замяна им отстъпи Ерусалимското кралство в границите от 1187 година с голяма парична добавка, по-разумните от кръстоносците веднага се съгласяват, ала главнокомандуваният Пелагий остава непреклонен. Магистрите на ордена, жадни за по-голяма плячка, го придумват да остане твърд и предложенията на Малек ал Камил остават без последствие. Узнал за това, престарелият крал Филип II Август не вярва на ушите си. Да откажат цяло кралство заради един несигурен град!

— Глупци! — възкликва той поразен.

Войната продължава. През ноември 1219 година изтощената от глад Дамиета пада. Рицарите я ограбват. Но твърде скоро Пелагий заплаща за глупешкото си упорство.

Най-напред започват спорове и дразги. Йоан де Бриен, ерусалимският крал, иска Дамиета да стане негова. Пелагий обаче отсича — Дамиета принадлежи на светата църква. Войнственият кардинал гори от нетърпение да продължат по долината на Нил. Обаче извънмерните му амбиции не срещат съчувствие. Рицарите засега нямат желание за нови подвизи.

В бездействие, обмисляне на планове и препирни изтича 1220 година. В ранна пролет на 1221 г. кръстоносната войска се подсилва. Сега вече отпочиналите и подсилени рицари на кръста са готови да изпълнят желанието на своя предводител. Но и султанът не е стоял със скръстени ръце. Малек ал Камил държи войската си в бойна готовност. Старите крепости са потегнати, издигнати са нови. И все пак той прави последен опит да отпрати нахалните пришълци с добро. Повтаря предложенията си за мир. Но и сега Пелагий отхвърля трезвите гласове, раздали се сред собствената му войска в подкрепа на султана.

През юни 1221 година „освободителите“ на „светата земя“ настъпват срещу силното укрепление Мансура. Но точно в този момент започва разливането на Нил. Тинестите води на великата река поглъщат лагера на кръстоносците. Поглъщат и много рицари. Подплашената войска хуква през глава да се спасява. И в бягството си попада на скритите египетски засади. Загиват хиляди.

„Защитниците на вратата“ смирено просят мир. Малек ал Камил се съгласява при условие да напуснат Дамиета!

След петата „свещена война“ поетът-трубадур Гийом Фигейра съчинява стихове:

*Лукавий Рим, корен и връх на всяко зло,
твоята жадност ни въвежда всички нас в
заблуждение,
твоята зла измама и глупост ни доведоха в
Дамиета.*

Църквата забранява острата сатира. Но не може да я спре. През цяла Западна Европа минава хапливата песен на Фигейра.

---

[1] Състоял се в Латеранския дворец в Рим. ↑

КОМЕДИЯТА НА ШЕСТАТА СВЕЩЕНА ВОЙНА

Петият кръстоносен поход нанася нов удар върху папския престиж. Отново във върховете на църквата избухва скандал. Папа Хонорий III вменява всички неуспехи във вина на германския император Фридрих II. Нали все някой трябва да е виновен!... Още през 1215 година императорът бе обещал да вземе участие в богоугодното начинание, а после най-безсрамно се бе отказал!... Пък и на всичко отгоре заплашва да владее свободните италиански градове в Ломбардия. А това никак не се харесва на римския първосвещеник. Папа Хонорий III се сърди. Заплашва лукавия император с анатема.

За всеобщо учудване владетелят на Свещената римска империя се „разкайва“. Негови пратеници уверяват християнския първопастир, че той е готов бързо да навакса пропуснатото. Ако „негово светейшество“ се съмнява, нека види сам — по заповед на императора се строят петдесет кораба за конна войска, която ще се отправи към „светата земя“.

Но защо? Дали хитрият честолюбец Фридрих, който нарочно така дълго бе отлагал да поеме кръста, сега се е изплашил от папския гняв? Или в него се е пробудила християнската му съвест?...

Истината е друга.

През 1225 г. император Фридрих II Хохенщауфен встъпва в брак с ерусалимската принцеса Йоланта. Оттогава пред алчното му око се върти съблазнителният мираж на ерусалимската корона. И сега, щом „светият отец“ зове на „свещена война“, защо да не вземе участие в нея? Той веднага би потеглил. Но на два пъти все трябва да отлага. Първият път по липса на желаещи. А вторият — поради несигурното положение в Сицилия.

Недоволен от забавянето, папа Хонорий III му налага да заплати голяма глоба в злато на константинополския патриарх за нуждите на „гроба господен“. Императорът е готов да даде златото, ако „светият престол“ го признае за ерусалимски крал.

И така след двегодишни протакания през лятото на 1227 година в Бриндизи се събират рицари около 30–40 хиляди на брой. В пристанището се поклащат туловищата на новопостроените кораби, готови за път.

Комедията на шестата свещена война започва.

Точно по това време папа Хонорий III умира. На „светия престол“ сяда осемдесетгодишният Григорий IX. Новият „наместник божи на Земята“ по стремежи и амбиции напълно си прилича с Григорий VII и Инокентий III. Но не и по ум. Изкуфелият старец с четири очи гледа да напакости на Фридрих II, опасния враг на папството. Той дълго се чуди какво да направи. Ето на — коварният враг на христовата вяра за трети път вече отлага свещената война! Той нарочно изтощава войската си с глад. Подиграва се със светото начинание. Мястото му не е в лоното на светата църква. Да се отлъчи незабавно! Ако Ерусалим ще бъде освободен от нечестивеца Фридрих — разсъждава папата, — то по-добре да си стои под властта на мюсюлманите! Затова той налага възбрана върху похода.

Император Фридрих II посреща с присмех папската анатема. Напук на негово светейшество корабите му надуват платна към Сирия.

— Пират! Мохамедов служител! — крещи с несдържана ярост „светият отец“. Не да воюва с исляма, а да заграбва чужди кралства в Палестина се е разбързал коварният нечестивец!...

Императорските кръстоносци слизат благополучно в Акра. За съобразителния Фридрих не е нужно много време да се оправи в заплетените отношения на франките с обкръжаващите ги мохамедани. Той се намесва в борбите на Малек ал Камил с неговите непокорни васали. Помага му.

Благодарният султан щедро се отплаща. Той отстъпва Ерусалимското кралство и няколко околни града на императора. От своя страна Фридрих II със специален договор се задължава десет години да подкрепя султана срещу всичките му врагове. Включително и франките!

С договора от февруари 1228 година Фридрих II Хохенщауфен може да се поздравя. Това е голяма дипломатическа победа. Ерусалим е освободен без бой. Това, за което другите напразно са проливали кръв, той с хитрост и благоразумие е постигнал! А търговията между Египет и Сицилия се улеснява и укрепва със специални гаранции.

С това и завършва шестата свещена война. Император Фридрих II Хохенщауфен, владетел на Свещената римска империя, крал на Сицилия и Ерусалим, освободител на „гроба господен“, може спокойно да потегли към дома.

Папа Григорий IX не може да се побере в кожата си от яд. Налага интердикт^[1] на новоосвободеното Ерусалимско кралство. Но това му се струва малко. Изпраща войски в северноиталианските владения на Фридрих II. Обаче, претърпял поражение, „негово светейшество“ трябва да се признае за победен. С неохота сменя отлъчването от „мохамедовия служител“, утвърждава всички договори на ненавистния „сицилийски султан“ с египетския владетел и нарежда на всички католици в Сирия и Палестина строго да ги съблюдават. Противно на волята му е всичко това. Ала войските на омразния Хохенщауфен всеки момент могат да го свалят от „светия престол“ и той да свърши както някога Григорий VII в германски плен и принудително изгнание.

Изтичат десет години. А с тях и договорът между Фридрих II и Малек ал Камил. Отново монаси и свещеници приканят „добрите“ католици да засилят паричните си пожертвования за делото на кръста. Нека не се скъпят „верните на свети Петър“, а да влеят нови попълнения в папската хазна. Но за разлика от всички предишни походи рицарите на кръста не бива да помагат на Ерусалимското кралство. Откак е подвластно на Фридрих II в очите на папата, то не е вече обект на „свещените войни“. Нека дрязгите и междуособиците в него го направят жертва на мохамеданите! Папата гледа само Фридрих да бъде уязвен. Друго нищо!

На папския призив за „свещена война“ големите и силни европейски владетели не обръщат никакво внимание. Имат си други грижи. Отзовават се само двама дребни монарси — крал Тибо Наварски и херцог Хуго Бургундски. През пролетта на 1239 година техните малобройни войски се събират в Лион. И въпреки възбраната на папата да се помага на франкските държавици тяхната лакомия ги отвежда право там. Пристигнали в Сирия, те по искане на „бедните рицари на храма“ — тамплиерите, се залавят да помагат на дамаския емир против новия египетски султан Асали Ейюб. Дамаският емир обещава териториални отстъпки в Палестина. Жадните за плячка „войни хрестови“ потеглят против Асали Ейюб, но при Газа, недалеч от Аскалон, египтяните ги разбиват.

Цели пет години Тибо и Хуго скитат по франкските земи. Накрая през лятото на 1244 година те си заминават много по-бедни, отколкото са дошли.

След тяхното заминаване отношенията между тамплиери и хоспиталиери стават нетърпими. Алчните ордени се хващат гуша за гуша. А през септември 1244 година конницата на Асали Ейюб се появява пред Ерусалим. Десет хиляди египтяни извършват над франките това, което някога бяха извършили над мюсюлманското население техните далечни предци от първата свещена война.

Загиват всички християни в „светия град“... Той завинаги пада под властта на мюсюлманите.

---

[1] Интердикт — църковна забрана. Право на папите да забраняват църковната служба в някоя страна с цел да принудят владетеля ѝ да се подчини на волята на папата. ↑

НАКАЗАНОТО ТВЪРДОГЛАВИЕ НА „СВЕТИЯ“ КРАЛ

Ерусалим паднал! За папата това е добре дошло. „Светият град“ не е вече във властта на Фридрих II. Оттук и новият план, който съставя заместникът на Григорий IX, папа Инокентий IV. Ерусалим трябва да се отвоюва, но вече за „светата църква“!

Новият „светипетров“ наместник на свой ред отлъчва ненавистния германски император. Той ревностно призовава католиците на кръстоносен поход срещу нечестивия „сицилийски султан“ и целия му „змийски род“. Средствата, събрани за нуждите на „свещените войни“, папа Инокентий IV не се стеснява да употреби в борбата срещу император Фридрих II. А много от волните пожертвувания се стичат в джобовете на висшите църковни йерарси.

Колкото повече стават „свещените войни“, толкова повече хора се отвръщат от тях. Толкова по-трудно става за църквата да ги организира. Дори английският крал Хенрих II заявява на папските пратеници, че „светата църква“ достатъчно дълго е заблуждавала неговите поданици... Европа вече не вярва на папските обещания. Появяват се песнички като тази на Фигейра. Някои дори са съчинени от духовници. Папата подскача като ужилен, щом чуе, че „Исус Христос не е враг на турците“ или „бог, който по-рано бодърствуваше, сега спи“... Още повече го дразнят гласовете дали е редно да се убиват „поганците“ само защото са езичници. Но е безсилен. Епохата на свещените войни върви към своя залез.

Въпреки това папа Инокентий IV с много усилия организира нов кръстоносен поход, седми по ред.

В 1248 година няколко хиляди френски рицари, предвождани от крал Людовик IX „Свети“, потеглят към делтата на Нил. Той разчита да заздравя френската корона, да обезпечи за нея всички облаги от цветущата средиземноморска търговия. Франция след присъединяването на Лангедок е излязла на Средиземно море. Людовик IX добре разбира значението на средиземноморската

търговия за укрепването на централизираната монархия, за нейния стопански разцвет. Затова след всички централизаторски, административни и финансови реформи, които е провел, енергичният държавник се запретва да укрепя френското влияние и мощ в Средиземноморието.

Крал Людовик IX „Свети“

И още нещо. Тежка болест с припадъци е налегнала краля. Обладан от суеверен страх пред „божия гняв“, той се надява с „богоугодните“ си действия да измоли от небето изцеление. Той демонстративно носи скромно пилигримско наметало. Същото трябва да правят неговите барони и рицари. Дните минават в продължителни молитви и тържествени богослужения.

На 21 септември 1248 година генуезките кораби стоварват френските кръстоносци на остров Кипър. Оттук „светият“ крал се обръща за съвместна война срещу Египет чак към татарите. А неговите рицари на кръста, очаровани от дивната кипърска природа, заменят „благочестивите“ молитвени занимания с пиршества и увеселения. Тук много знатни сеньори пропиляват своите богатства. А когато след половин година парите се свършват, рицарите нетърпеливо настояват да потеглят на бой срещу неверниците, за да заграбят мечтаните богатства... Но генуезките кораби отдавна са отплували. Налага се да

прибегнат до услугите на венецианците. Грамадната сума, която „светимарковите“ синове искат за превоза, охлажда като студен душ войнствената жар на „христолюбивите“ защитници на вярата.

В първите дни на юни 1249 година кръстоносното войнство слиза от венецианските кораби при Дамиета. Жителите на града, наплашени от предишните походи, хукват да се спасяват. „Войните христови“ се разполагат наготово в опразнения град. След като се награвват достатъчно, те се нахвърлят стръвно върху близките и далечни околности. Временно прекъснатите развлечения се подхващат с нова сила. Градът се превръща в огромен вертеп. Рицарите са весели и бодри. Безгрижие и самоувереност владеят духовете. Пък и за какво ли да се грижат? Египет е пред тях. Богатствата му са техни!... Жестоките грабежи из околността не спират. Избухват бурни свади за заграбеното. Авторитетът на краля пада с всеки изминат ден. Несъгласие и неприязън разделят самите му братя. Подобно на всички и те забравят законите на военната дисциплина.

Превземането на Дамиета от Людовик „Свети“

Така не може да продължава. Свиква се кралският съвет. На него някои предлагат да се превземе Александрия. Градът е с древна слава. Голямо пристанище, пълно с богатства. Но надделява мнението на буйните кралски братя: „Когато искаш да убиеш змията, трябва да ѝ скълцаш най-напред главата!“ Самонадеяните принцове не си дават сметка лесно ли ще бъде превземането на египетската столица. Но и самият Людовик се блазни от мисълта да порази неверниците в самото им сърце. Той дава заповед за поход на юг към Кайро.

В непрекъснати сражения с връхлитащите египтяни кръстоносците си пробиват път по долината на Нил. Ненадейните набези и смъртоносният „гръцки огън“ всяват ужас. Неприятелят се

усилва с всеки ден, а кръстоносната войска се обезкървява. Рицарите се лишават от всичките си коне. Но упорито вървят напред. Достигат фаталната Мансура и я щурмуват, но без успех. Загиват много хора, унищожени са повечето от обсадните машини. Тук загива и братът на краля граф Робер д'Артоа.

Чрез измяна рицарите на кръста проникват в крепостта. Мансура пада. Но грамадна армия на новия султан Тураншах счита оределите кръстоносни войски. Те презглава се наблъскват зад укрепленията, изтръпнали от ужас. В първите дни на обсадата, през февруари 1250 г., над мансурското пристанище се извисяват огнени езици. Със съскане и пращане те поглъщат кръстоносните кораби и лодки. Безнадеждно отчаяние смазва „войните хрестови“. Отрязани от Дамиета, над тях надвисва страхотният призрак на гладната смърт. Без ред, на малки групички и поединично, по суша и по вода те се мъчат да достигнат Дамиета. Египетските войски излавят стотици злощастни бегълци.

Между пленените трепери от страх, срам и унижение самият крал. До него са височайшите му братя Алфонс дьо Пуату и Карл д'Анжу. С букаи на ръцете и краката ги откарват в Кайро сред ликуващото египетско население. Египетските войници носят плененото кралско знаме, което два пъти Людовик VII и Филип II Август са развявали над „светата земя“.

Тураншах иска огромен паричен откуп. Опозореният крал се обръща с молба за заем към братята-тамплиери. Обаче на „бедните рицари на храма“ им се свиди за техните богатства. Налага се привържениците на краля силom да изтръгнат исканата сума.

Опразването на Дамиета от кръстоносните отреди египтяните ознаменуват с всенародно тържество. Един арабски поет даже съчинява стихове, пълни с весела подигравка:

*Когато видиш този французин^[1],
кажи му тези думи от един искрен приятел:
Ти беше в Египет;
Ти погали с очите си неговите богатства;
Ти мислеше, че неговите сили ще се изпарят като
дим!
Погледни сега своята войска;*

*Виж как ти със своето неблагоприятно поведение
я тласна в недрата на смъртта.*

...

*Но ако той се изкуши да дойде да отмъщава за
своето поражение,
Ако някоя причина отново го доведе в тия места,
Кажи му, че за него е готов домът на Локмановия
син
и че там той ще намери пак своите вериги и евнуха
Сабиџ^[2].*

„Светият“ крал с жалките остатъци от своята войска бърза да се махне от Египет. По море и суша, през много преждия, той се добира до Акра. Оттук братята на краля и много барони потеглят към Франция. Само Людовик с малцина свои привърженици не се е вразумил и още е верен на своя кръстоносен обет. Към своите благородници във Франция той изпраща послания за средства и помощ. Но те — графове, херцози, барони, рицари и духовници — остават глухи.

Пред битка между християни и турци. От Националната библиотека в Париж

Впрочем кралските послания не заглъхват безответно. На тях отговаря френският народ. Но така, че на сеньорите и „светата църква“ им става горещо.

През 1251 година във Фландрия и Пикардия се разчува за странния проповедник Яков. Наричат го още „учителят от Унгария“. Пред многолюдни сборища той проповядва жарко и вдъхновено: бог е вдигнал ръка от алчните и тщеславни сеньори, хвърлил ги е в немилост! Разгневен от недостойните им дела, той праща само

несполуки. Явяват се и други негови последователи. Те всички проповядват, че само бедните са достойни за божията благодат. Дали чрез тях папата не иска отново да възпламени отрудените селяци да тръгнат на бой за „кръста христов“?... Ако е така, усилията дават неочакван и обратен резултат. От проповедниците народът схваща само едно: бог ненавижда сенъорите, рицарите и монасите, користни и алчни.

Тогава да бъдат премахнати!

По пътищата на Северна Франция към Париж и Орлеан се понася многохилядно селско множество. Не омраза към „враговете на вярата“ и не ревност за „гроба господен“ ги води на юг. А люта ненавист към собствените господари и потисници. Мъст за дълго спотайваните мъки и теглила.

Лумва пожарът на страшно селско въстание. „Пастирчетата“ — така наричат себе си въстаниците — като неудържим поток се отправят на юг. И навсякъде въздават справедлива присъда над благородници и манастири. Сенъори и епископи бягат в ужас пред унищожителната стихия. Но както всички селяни през Средновековието, така и „пастирчетата“ не знаят какъв ред да въведат след своята победа. Сенъори и духовници се обединяват и ги разгромяват. Палачът отсича главата на Яков с топор...

Въстанието е потъпкано. Но великият страх остава. От злата вест изтръпва и „светият“ крал. На 24 април 1254 година той с кралица Маргарита и трите си деца напуска Акра. Четирнадесет кораба пренасят нищожната му войска, изпратена враждебно от сирийските франки.

---

[1] Т.е. Людовик IX. ↑

[2] Затварят пленения Людовик IX в дома на султанския секретар Фахредин бен Локман под надзора на евнуха Сабиг. ↑

ОТКОЛЕШНАТА СВЕЩЕНА ВОЙНА

Малко остава на франкските държави да живеят. Последните им години преминават в разорителни войни и междуособици. Тамплиери и хоспиталиери взаимно се изстребват. Венецианци, генуезци, пизанци и провансалци леят кръв за противоречивите си търговски интереси.

Разядени от вътрешни противоречия, франкските държавици са безпомощни пред външните врагове. Още преди седмата свещена война монголите завладяват Сирия и опустошават Антиохийското княжество. А през 1260 година повелител на Египет става енергичният султан Бибарс. И той като Саладин решава да изгони франките от техните убежища. Напразни са опитите на малобройните франкски войски да противостоят. Които приемат исляма, стават роби. Които упорствуват — подлагат главите си на дръвника. В 1265 година египетските войски завземат Кесарея. През февруари 1268 г. — Яфа. През май същата година идва ред на Антиохия. Всички мъже на превзетия град загиват. Жените и децата победителите си разделят като роби.

Ударът е смъртоносен. В християнски ръце остават само Триполи и Акра.

Тези печални събития карат папа Климент IV отчаяно да зове за нов кръстоносен поход. Но европейските владетели не искат и да знаят. На папския призив отвърща само Людовик IX... Изглежда с годините благоразумието все повече го напуска. Поражението при Мансура и египетския плен не са го вразумили.

23-ти март 1270 г. Членовете на Парламента чакат своя владетел. Откъм масивните врати екват фанфари. Глъчката притихва. Обкръжен от пажове и царедворци, Людовик IX „Свети“ с бавна и величествена походка се отправя към трона. Сеньори, епископи и градски патриции превиват гръб в поклони. Но вместо раболепна почит в очите им намира изненада. В ръката си кралят носи венец от тръни. Недоумението още повече расте, когато Людовик с тъжен глас започва да изрежда мъките на „светата земя“. Велможите и едрите търговци

тревожно се споглеждат. А когато „светият“ крал с набожно примирение известява решението си да помогне на вярата, грамадната зала застива в неловко мълчание... Гробна тишина цари, когато кралят поема кръста от ръката на папския легат кардинал Цецилий. Няма го бурният възторг и сълзите на първите свещени войни. И когато кралят подканя знатните благородници да последват примера му, те остават безмълвно неподвижни.

След „негово величество“ говори кардинал Цецилий. Той има по-голям успех. Подир трите сина на краля кръста поемат няколко десетки сеньори и духовници. Но види се не от желание, а за да угодят на своя крал.

Обявена е осмата свещена война.

Вестта за решението на крал Людовик IX се разнася из Европа. Духовници и папски легати славословят „душеспасителната“ постъпка на френския владетел. И макар че цяла Европа отвръща с мълчание на Людовиковата приумица, намират се още рицари, алчни за злато и приключения. Те се стичат от Англия и Шотландия, от Португалия, Кастилия и Арагон. За поход се стяга и неаполитанският крал, жестокият и хитър брат на Людовик — Карл Анжуйски. Той обаче няма намерение да воюва в кошмарния Египет. Плановете му са други.

За нуждите на похода във Франция се въвежда нов поголовен данък. Папа Климент IV облага духовенството с една десета част от приходите му. Макар и неохотно, то отделя исканата сума.

Часът на тръгването приближава. Бавно и с нежелание сеньорите се откъсват от своите замъци, защото не са забравили египетските ужаси. За да ги подтикне, кралят поема издръжката им по време на похода.

И тъй на 4 юли 1270 г., натоварени на генуезки кораби, кръстоносците отплуват от пристанището Егморт в Южна Франция. Четири дни по-късно те слизат в сардинското пристанище Каляри.

Дотук са пътували без определена посока. Едва сега графовете и бароните са свикани на кралски съвет, за да уточнят накъде да продължат. Едни предлагат към „светите места“. Но има и друго предложение — Тунис.

Тунис?... Мнозина са изненадани. Какво ще правят там?... Но за Тунис държи както користолюбивият Карл Анжуйски, така и самият Людовик. Според кралския биограф Жофроа Болие, боят на Тунис

пожелал да се покръсти. Бог му „внушил“ това с помощта на благочестивия френски крал... Зарадван от решението на бея, „светият“ крал бърза да върне една заблудена овца в стадото христово...

Людовик „Свети“ потегля на кръстоносен поход

Летописците Гийом дьо Нанжи и Саба Маласпина хвърлят вината за отклонението на свещената война върху коварния Карл Анжуйски, който упражнил зловредно влияние върху своя брат. Ръководен от егоистични интереси, той придумал брат си вместо към „гроба господен“ да поеме към никому ненужния Тунис.

Каква е истината?

Разбира се, туниският бей Ел Мостансир никога не е изявявал желание да стане християнин. Ислямът не по-зле от християнството замъглява съзнанието на неговите бедни и отрудени поданици. Но „светият“ крал, бит веднъж в Египет, не се решава да отиде право там. Като завладее Тунис, той смята да направи преход през Либия, за да изненада султан Бибарс. Това му се струва по-удобно. Що се отнася пък до Карл Анжуйски, той като крал на Сицилия предпочита не да воюва, а да търгува с Тунис. Печалбите от търговията са нещо по-сигурно и постоянно. Причината да вземе участие в похода е следната: Ел Мостансир плащал такса за правото туниските търговци да изнасят стоки от Сицилия. Но когато крал на Сицилия станал Карл Анжуйски, беят отказал да плаща тази такса. Засегнат в приходите си, Карл започнал преговори с Ел Мостансир. Но беят упорствувал. Ето защо Карл Анжуйски искал само да го сплаши с войските на своя брат.

По тия причини осмата война се превръща в чисто търговско предприятие.

На 27 юли 1270 година кръстоносците съзират в далечината картагенския бряг. Още отсега ги измъчва мъчителният африкански зной. Те плуват в пот. Задъхват се. С пресъхнали гърла мечтаят да се скрият някъде на сянка. Но кралят не смее да пусне рицарите веднага на брега. Той помни Дамиета. Нищо, че и сега населението удря на бяг само при вида на страшните нашественици. Едва на другия ден бавно и предпазливо кръстоносната войска напуща корабите.

Оттук „войните хрестови“ се отправят към столицата Тунис. Но и трудностите не закъсняват. Към изнурителната жега и острия нощен студ се прибавят набезите на туниската войска. Вярно тя е повечето безредна и креслива тълпа. Но нанася загуби. Климатът пък е непоносим. Няма вода. Устните се попукват от мъчителна жажда. Духат сухи и горещи ветрове. Песъчинките навлизат в устата, в очите и ушите. Навират се между дрехите и причиняват мъчителни страдания. Задръстват дробовете и гърлата. Пламва чума. Тя покосява много знатни сеньори и войници. Тази свещена война излиза много по-тежка от предишната. Отчаяните рицари проклинат гибелната приумица на своя крал и собственото си лекомислие, довело ги в този ад. Живите не могат да погребат мъртвите. Хвърлят труповете им в защитните окопи. Зловония отравят горещия въздух. Тягостната гледка още повече засилва отчаянието.

Само Людовик, стар и съсипан, упорствува. Той напразно се старае да повдигне духа на кръстоносната армия. Но тежкия африкански климат, лишенията и годините произнасят своята присъда. На 25 август 1270 г. „светият“ крал склопява завинаги очи, след като е довел на смърт толкова много хора.

В същия този ден тръби и рогове възвестяват пристигането на Карл Анжуйски. Сицилийският владетел бърза към войските на своя брат, но не толкова от желание да помогне, колкото отблизо да следи за сицилийските интереси в Тунис и да предотврати разграбването на Тунис от френските войски.

Французи и сицилийци се съединяват. Срещу тях няколко пъти излизат туниските отреди, подпомогнати от египтяни. Но в сраженията никоя от страните не взима превес.

До главна битка не се стига. След смъртта на краля сеньорите не крият недоволството си от пътешествието из африканските пясъци. Затова когато Ел Мостансир предлага примирие, то с радост е прието.

Най-разпален привърженик на примирието е Карл Анжуйски. Неговата цел е постигната. На 31 октомври 1270 година кръстоносците и Ел Мостансир сключват мир за десет години. Разменят си пленниците. Туниският бей се съгласява да приема без мито сицилийските стоки и да плаща търговските такси в двоен размер. Обещава да гарантира безопасността на християните в Тунис и да изгони враговете на сицилийския крал от владенията си. За разноските на войната той заплаща на християнската войска много злато и се задължава да подпомага търговията между Сицилия и Тунис. Същото задължение на драго сърце поема и Карл Анжуйски.

Търговските цели на осмата свещена война са осъществени.

На 18 ноември 1270 година кръстоносната армия потегля към Сицилия. Край самия сицилийски бряг я застига буря и потопява осемнадесет големи кораба с четири хиляди кръстоносци. Бурното море поглъща и всичкото злато, получено от туниския бей.

Осмата свещена война е последното действие на грандиозната кървава комедия на средните векове — свещените войни в защита на „гроба господен“. Последният от двувековните разбойнически походи на Изток. Пъстрият карнавал на средновековната алчност, жестокост и глупост завинаги отшумява. Напрасно коварната и алчна папска курия се мъчи да го възкреси. Напрасно папа Григорий X на Лионския събор през 1274 година зове на кръстоносен поход. Само отделни рицарски шайки потеглят на Изток да грабят и да бъдат унищожени.

Агонията на франкските държавици навлиза в последната си фаза. През април 1289 г. войските на султан Келаун завземат Триполи. Султанът заповядва да го разрушат.

А на 14 май 1291 година султан Халил, с двеста хилядна войска и триста стенобойни машини обсажда Акра. С нейното превземане завинаги загива делото на франкските завоеватели.

Само тук-там из Средиземноморието се запазват незначителни кътчета на кръстоносната власт. В остров Родос се настаняват хоспиталиерите. Те се удържат тук до 1523 година, до завладяването на острова от турския султан Сюлейман Великолепни. В Кипър до 1489 година управлява династията на Лузиняните. Тук най-дълго се запазват

ерусалимските асизи и феодалният строй в неговия завършен вид. В 1489 година. Кипър става владение на Венеция, а през 1570 г. на Отоманската империя.

НАТИСКЪТ НА ИЗТОК

Освен походите към „светите места“ западноевропейските феодали и по-специално германските водят упорита завоевателна политика на изток в славянските земи. Тяхната агресия, наречена „дранг нах остен“ (натиск на изток), също е благословена от папата. Това са кръстоносни походи за заробване на западните и източните славяни, отличаващи се с необикновена упоритост, методичност и жестокост. Векове наред съседни на „Свещената римска империя на германския народ“ са свободолюбивите полабски славяни. Земята им е богата и плодородна. Народът — честен и трудолюбив. И ако феодалите са намерили предлог за завоевателните си походи на юг към „светата земя“, то те намират предлог да се втурнат и в славянските земи. Полабчани са „диви езичници“. Трябва да се обърнат в „истинската“ вяра!... Още през март 1147 година във Франкфурт Бернар Клервоски отправя призив към немските князе и епископи да приобщят езичниците към християнството или съвършено да ги унищожат.

И така по време на втория кръстоносен поход, преди още Людовик VII и Конрад III да са потеглили към светите места, на кръстоносен поход за „истинската“ вяра тръгва голяма рицарска армия. Предвожда я херцог Хайнрих Лъв, владетел на Саксония и Бавария. Тя нахлува по Долна Лаба (Елба) в земите на ободритите. Носителите на „истинската вяра“ строго се придържат към папските указания. Пленниците избиват. Предават на огън ниви и градини, цветущи градове и търговски центрове.

Но не е толкова лесно да се насажда „словото божие“ по този начин сред славяните. Меча посрещат с меч, огъня — с огън. Дружините на ободритския княз Никлот се появяват внезапно там, където никой не ги очаква. Със светкавичен устрем славянските бойци нахлуват в Любек, големия и силен немски град. На пристанището лумва огън. Вражките кораби горят. После все така ненадейно конницата на Никлот унищожават и пленяват всички немски колонисти в областта Вагрия. А когато кръстоносното пълчище се втурва да го гони в мнимото му отстъпление, талантливият пълководец заповядва да

подпалят и унищожат всичко по техния път. Нека „кръстоносните псета“ се движат из мъртва земя!

Напразно нашествениците се опитват да проникнат до Добин, столицата на ободритите. Зад тях стои опустошената славянска земя, пред тях непроходимите блата и лесовете, пълни със смъртоносни засади. Датският флот подвозва на рицарите продоволствие. Но войнственото мореходно племе руяни с дръзките си набези прави този подвоз несигурен и нередовен. Сред кръстоносната войска се промъква униние. Най-напред сред бедняците, поели кръста, после и сред рицарите. А вратите на Добин все по-често се отварят, за да пропуснат летящите дружини на Никлот. Хиляди кръстоносци, разочаровани и наплашени, се промъкват през блатата и тресавищата назад към Германия.

По същото това време, юли 1147 г., друга армия начело с княз Албрехт, маркграф на Северната марка^[1], носи смърт и опустошение в земите на лютичите. Ненапразно наричат хищния разбойник Албрехт Мечката. С папски благослов той мечтае да стане господар на цяло Полабско и Приморско. Но още първият допир с лютичите му дава да разбере колко трудно осъществими са тия му амбиции. Върху немските „рицари-псета“ налитат дружините на княз Ратибор. Обладани от страх, мнозина намират спасение в бягство.

През 1160 година Хенрих Лъв подновява войната с ободритите. И едва след смъртта на княз Никлот той през 1170 г. основал от завладените земи Мекленбургското херцогство. Немските агресори подлагат поробеното население на системно изстребление. Рицарите-завоеватели се превръщат в барони, организират собствени феодални имения с крепостни славянски селяни. Католическата църква, разбира се, заграбва най-добрите и плодородни земи. И тук манастирите стават най-богатите и алчни земевладелци-феодали. Оттогава и през следващите векове покорените славянски племена се подлагат на понемчване. Насилието и заблудата, мечът и мисионерската проповед вървят ръка за ръка. Стари славянски земи като Бранибор и Поморие се превръщат в немски области с немски имена — Бранденбург, Померания и др. Разбитите и поробени славяни насилствено приемат католицизма, насилствено им налагат немския език и култура.

В края на XII век в Прибалтика от „светата земя“ се премества Тевтонският орден. През 1201 година епископ Алберт основава в

устието на Западна Двина град Рига. Този град трябва да служи като предмостие за завладяването на прибалтийските и руските земи. Една година по-късно с благословията на папа Инокентий III епископът основава и специален орден — Орденът на меченосците, наречен по-късно Ливонски орден. Двата ордена — Тевтонският и Ливонският — водят активна завоевателна политика в Прибалтика. Ливонският орден с огън и меч в тежка и кръвопролитна война покорява едно след друго разпокъсаните ливонски племена. Те нахлуват и в руските земи. Превземат Полоцк, след това Юрьев (Тарту). В тежката обсада на този град и последвалото клане след превземането му загива и полоцкият княз Вячко, след като дълго и смело се е сражавал с агресорите.

По същия начин се развива кръстоносният поход на Тевтонския орден в земите на прибалтийското племе пруси. Тевтонските „братя“ бавно и упорито изгонват прусите от техните земи, подлагат ги на унищожение.

Върху опожарената и пропита с кръв земя никнат феодални замъци, крепости и катедрали, установява се жестоко крепостническо робство. Мечът пробива път на кръста, кръстът — на безправието, робството и насилственото понемчване. През първите десетилетия на XIII век немските феодали са вече господари на цяла Прибалтика. Но това им е малко. Агресията им тепърва ще се разширява. През 1237 година меченосците и тевтонците се обединяват в един орден — Тевтонски. Образува се обширната държава на братята-тевтонци. Алчните рицари-монаси протягат хищни ръце към руските земи. Но не им е съдено да ги завладеят. Макар и феодално разпокъсана, понесла ударите на страшното татарско нашествие, Русия им дава отпор. Пред жестоките кръстоносни злодеи се възправят не отделни враждуващи помежду си изостанали племена, а руският народ под предводителството на гениалния пълководец княз Александър Ярославевич Невски.

Изходен пункт на немската агресия срещу цветущата Новгородска Русия е столицата на покореното Полоцко княжество Юрьев, преименувана от завоевателите в Дерпт. Разгромът на шведските нашественици при устието на река Нева през лятото на 1240 година от княз Александър Ярославевич силно респектира Ордена. Възползувани от вътрешните разногласия в Новгород, рицарите-тевтонци заграбват голяма част от неговата територия. Подпомогнати от

изменници-боляри, те заемат Псков и разпростират властта си до самите околности на Велики Новгород. В крепостта Копорье, на 30 километра от града, те съсредоточават сили за решително настъпление. Тогава новгородци се обръщат за помощ към покрития с легендарна слава княз Александър Невски. Александър се отзовава. Начело на народно опълчение, съставено от селяни и занаятчии, подкрепен от суздалски полкове, той с внезапен удар превзема и разрушава Копорье. В първите дни на 1242 година разбива немския гарнизон и с щурм освобождава Псков. Новгородските дружини навлизат дълбоко във владенията на Ордена.

Загубата е тежка, но Орденът няма намерение да се отказва от борбата. Главните му сили са непокътнати. Подкрепени от войските на рижкия и дерптския епископи, от шведски и датски отреди, те предприемат ново настъпление към Новгород. Разгромът на един малоброен руски отред им вдъхва увереност в близката победа. Няколко дни рицарите преследват отстъпващия Александър Невски. Те не знаят, че отстъплението му е хитра уловка. Александър предварително е избрал мястото на решителното сражение и ловко ги мами именно натам, в теснината между Псковското и Чудското езера. Тук се разполагат новгородските и суздалските полкове. Гениалният пълководец е предвидил главни сили, флангове и скрит резерв.

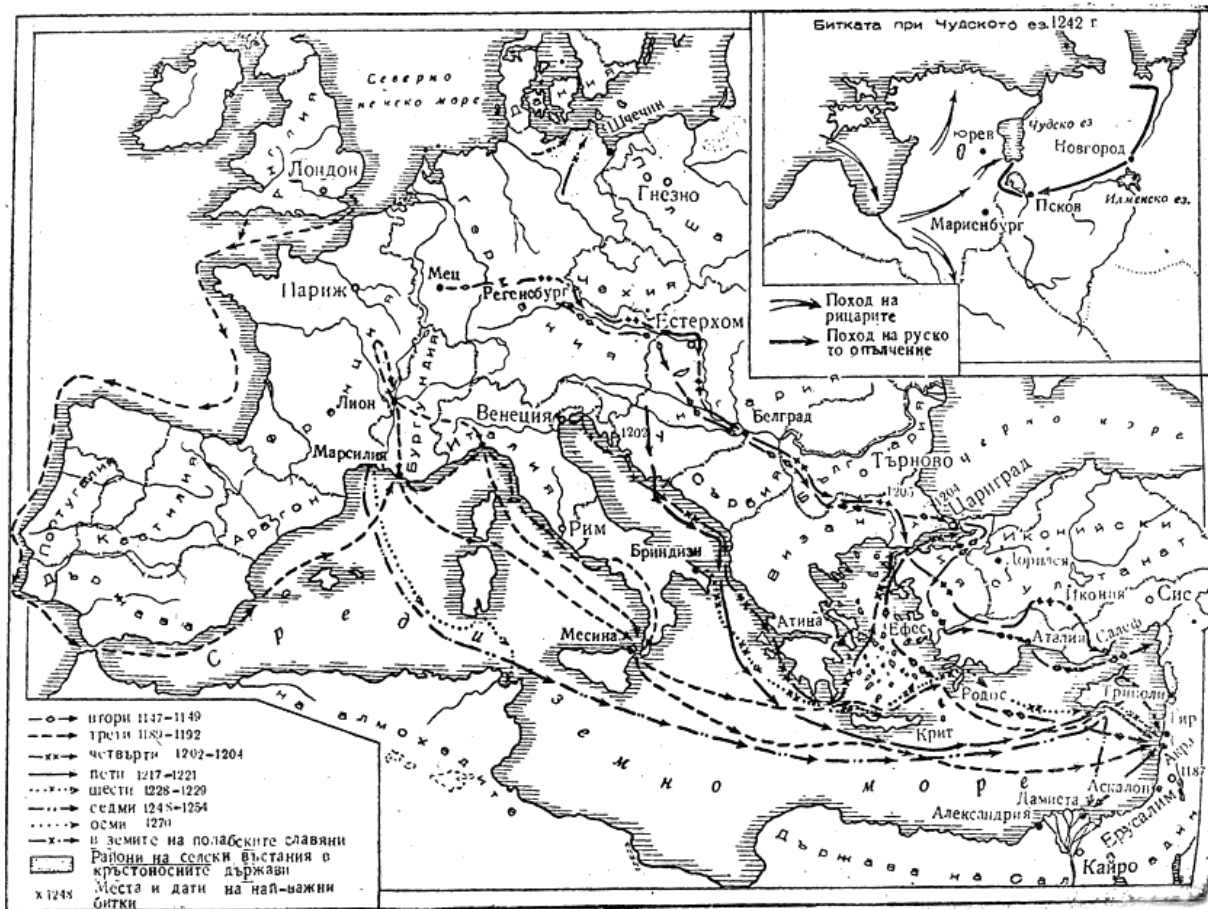

Ледово побоище. Миниатюра от Липтевския летописец — XVI в.

5-ти април 1242 г. Пролет е, а дебел лед скована водите на Чудското езеро. По него уверено настъпват немските рицари с

намерение да пометат своя противник. Те настъпват в обичайния за тях клин. В първата редица пет отбрани рицари. Във втората — седем, в третата — девет и т.н. Гледан отгоре, техният боен ред прилича на свинска зурла. Затова го наричат „свиня“. Призори желязната свиня устремно се втурва срещу русите. Тежковъоръжената ѝ зурла се връзва в предния руски полк. Върху леда на езерото се разгаря едно от най-ожесточените сражения в руската история. Предният руски полк е пометен. Но средният е съставен от най-отбрани тежковъоръжени войни. Той устоява. „Свинята“ се запъхтява. Движението ѝ се забавя. Спира на място. Започва „зла“ по израза на Летописеца сеч. Отборните флангови дружини я удрят от страни, а в решителния момент скритият конен резерв, командован от Александровия брат княз Андрей Ярославлевич, налита в тил. „Свинята“ е в пълно обкръжение. Русите се вмъкват между разбърканите рицарски редици. Подлагат ги на унищожение. Кръвта се лее като вода. Ледът не издържа тежестта на рицарите и се поупква. Студените води на езерото поглъщат стотици. Жалки рицарски остатъци се изскубват от зловещото място и удрят на бяг.

С това и завършва бележитото Ледово побоище. Немската опасност над източнославянските земи е ликвидирана задълго. А княз Александър Ярославлевич Невски се нарежда сред най-великите пълководци в световната история.

„Ледовото побоище“ пресича апетитите на немските завоеватели към руските земи. Но змийското гнездо още не е унищожено. Агресорите изпитват още веднъж съкрушителния удар на славянските народи. Това става век и половина след „Ледовото побоище“ — в битката при Грюнвалд.

През втората половина на XIV век Орденът насочва агресията си срещу земите на католическа Полша. Пред тази обща угроза през 1386 година между полския крал Ягело и великия литовски княз Витолд се сключва уния. А когато Орденът заграбва Добжинската земя и Жемайте — области, населени със славяни в състава на Полско-литовското кралство, на 6 август 1409 година избухва „Великата война“.

Великият магистър на Тевтонския орден Улрих фон Юнгинген си осигурява помощта на унгарския крал Сигизмунд Люксембургски и на чешкия крал Вацлав. От различни страни на Европа под неговите знамена се стичат наемници и авантюристи. Така войската на Ордена

достига около 85 хиляди души. Тя е отлично въоръжена и дисциплинирана. Представлява страшна ударна сила.

Срещу нея Ягело и Витолд противопоставят полско-литовската войска, подпомогната от руски смоленски полкове, един четирихиляден чешки спомагателен отред начело с бележития пълководец Ян Жижка и 30-хилядна лека татарска конница. Всичко около сто хиляди.

Двете войски се срещат на 15 юли 1410 година между селата Грюнвалд и Таненберг. Развихря се прочутата Грюнвалдска битка. Първи започват боя дружините на Витолд. Леката татарска конница лети в атака. Посрещат я смъртоносните гюлета на стоте орденски оръдия. С победни химни тевтонците потеглят като желязна лавина в контраатака. Дружините на Витолд не издържат. Обръщат гръб в отстъпление. Рицарите напират срещу главните полски сили. Врязват се в бойния им ред, неотстъпно си пробиват път. Напорът им е силен и неудържим. Победата изглежда близка. Но за Улрих фон Юнгинген е рано да се радва. „В това сражение само руските витязи от смоленската земя, построени в три отделни полка, крепко се биха с враговете и не взеха участие в бягството... И макар един от полковете да беше жестоко поразен и даже знамената му да се склониха до земята, то другите два полка, сражавайки се храбро, удържаха връх над всички мъже и рицари, с които се срещаша в ръкопашния бой, докато не се съединиха с отрядите на поляците“ — съобщава полският летописец Ян Длугош. Твърдият отпор на смоленските полкове прекъсва устрема на кръстоносците. Поляците възстановяват бойния си ред. Съвземат се и отредите на Витолд. Сега идва ред на рицарите да се объркат. Те правят опит да отстъпят към Грюнвалд. После безредно удрят на бяг. Много загиват от преследващите ги полско-литовски войски. Други се издавят в околните тресавища и блага. Загива и великият магистър на Ордена Улрих фон Юнгинген. Така в едно-единствено сражение се решава изходът на „Великата война“ между хищния Орден и Полско-литовското кралство. Орденът не е ликвидиран, но неговата нападателна мощ е завинаги сломена. Агресията му срещу славяните е окончателно пресечена. В 1466 година прекратява своето съществуване. Остава само мрачен спомен за нечувано жестоката и страшна агресия на немските феодали в славянските земи.

---

[1] Марка — административно-териториална единица в Германската империя, а управителят ѝ — маркграф. ↑

ЗЛОВЕЩАТА СЯНКА НА СВЕЩЕНИТЕ ВОЙНИ

Свещените войни оставят своите следи в историята на Европа. Те ускоряват търговията между Европа и Близкия Изток, улесняват налагането на парично-стокото стопанство. Защото освен безкраен низ от кръв, насилия и опустошения кръстоносните походи са и непрекъснат контакт между християнските и мюсюлманските народи. Западните народи усвояват много неизвестни дотогава земеделски култури — ориз, пъпеши, кайсии, захарна тръстика, праскови, лимони, дини. За първи път на Изток те научават какво е това захар и как се добива. До тогава са се подсладжали само с мед. Тъкачите научават от арабите да произвеждат нови тъкани — муселин (от Мосул), дамаско (от Дамаск), ковъори, атлас (красив) и др. Посредством арабите европейците се научават на копринарство, чрез тях в Европа прониква хартията от Китай и начините на нейното приготвяване. В търговията навлизат трайно нови арабски термини — пазар, магазин, дара. На този полезен културен обмен, макар и да не поставят началото, кръстоносните походи дават тласък и го доразвиват.

Родени от феодалния строй, кръстоносните походи допринасят много за неговия упадък. По пътищата на свещените войни загива цветът на европейското рицарство. Огромните поръчки за оръжие и амуниции дават силен тласък на занаятите и оттам — укрепват градовете. Развиващата се търговия руши натуралната затвореност. Търговци и банкери трупат несметни печалби от финансирането на кръстоносните предприятия. Създават се предпоставки за манифактурно производство и за зараждане на новата буржоазна класа.

За католическата църква кръстоносните походи са също нож с две острия. От сборовете в полза на свещените войни тя натрупва грамадни богатства. Римските първосвещеници и цялата армия от прелати и черноризци показва истинския си лик на алчни и жестоки експлоататори, развратни сребролюбци, служители на злото, опора на

тъмата и реакцията. В името на религията и „истинската“ вяра папската курия поощрява ръката на потисниците и убийците.

Кървавата епопея на „свещените войни“ отлита безвъзвратно в мрака на миналото. Но нейната зловеща сянка остава. Като тъмен призрак тя живее в последвалите векове. Нейните идеи, изтъкани от алчност, фанатизъм и средновековна глупост, стават знаме на мракобесието и реакцията. Още през средните векове папите често издигат призив за кръстоносни походи най-вече за потушаване на бедняшки бунтове. През 1229 година папа Григорий IX благославя кръстоносния поход на северногерманските феодали срещу въстанието на селяните във Фрисландия. През 1305 година папа Климент V зове на кръстоносен поход против въстанието на Долчино в Италия. През 1365 година с папски благослов унгарският крал Людовик Анжуйски в кръстоносен поход опустошава северозападните български земи. В 1366–1367 г. пак с папска благословия савойският дук Амадей VI в кръстоносен поход уж срещу турците разграбва българските черноморски градове. А през 1420–1431 г. папа Мартин V и император Сигизмунд подхващат пет необикновено жестоки и опустошителни кръстоносни похода против хуситите в Чехия.

Дълъг и мрачен списък от престъпления! Рядко, много рядко са били организирани кръстоносни походи в името на свободата и справедливостта, какъвто е походът на полския крал Владислав III Варненчик през 1443–1444 г., завършил трагично, а също и някои други походи срещу турските завоеватели.

Видоизменена и съобразена с новите условия, идеята за кръстоносен поход срещу демокрацията и прогреса живее през капитализма и империализма. През 1918–1920 година папа Пий XI зовеше на кръстоносен поход срещу младата Съветска република. През 30-те години на нашия век тази идея подхващаха фашистките режими в Европа. Планът за нападение над СССР през 1941 година бе наречен „План Барбароса“. Хитлеристките нашественици се вдъхновяваха от своя „велик“ предтеча — император Фридрих I Барбароса. Но както е известно, налудничавите им планове завършиха с пълно поражение. Такъв е бил и ще бъде краят на всяка агресия, на всички претенденти за световно господство!

ХРОНОЛОГИЧЕСКА ТАБЛИЦА НА ПО- ВАЖНИТЕ СЪБИТИЯ ОТ КРЪСТОНОСНИТЕ ПОХОДИ

XI-XV век	разцвет на феодализма
1063–1087	участие на западноевропейските феодали в Реконкистата в Испания
1073–1085	папа Григорий VII
26.XI.1095	Клермонски църковен събор. Заключително заседание на градския площад
март-април 1096	поход на бедняците
21.X.1096	разгром на селяните-кръстоносци при Никея
август 1096	поход на рицарите
юни 1097	превземане на Никея
юли 1097	превземане на Дорилея
февруари 1098	образуване на графство Едеса
юни 1098	образуване на Антиохийското княжество
15.VII.1099	превземане на Ерусалим. Образуване на Ерусалимското кралство
1100	нов поход на бедните
1109	образуване на графство Триполи
1117	основаване Ордена на хоспиталиерите
1118	основаване на Тамплиерския орден
1144	разгромяване на графство Едеса
1147–1149	втори кръстоносен поход

1147–1170	походи на немските феодали срещу западните славяни
октомври 1147	разгром на Конрад III при Дорилея
февруари 1148	избиване на френските селяни-кръстоносци от турците при Аталия
1171–1193	управление на султан Саладин в Египет
октомври 1187	превземане на Ерусалим от Саладин
1188–1192	трети кръстоносен поход
май 1188	поход на Фридрих I Барбароса
юни 1190	смъртта на Фридрих Барбароса във водите на Салейф
юли 1190	поход на Ричард I Лъвското сърце и Филип II Август
август 1191	превземане на Акра от кръстоносците
1199	отделяне на Тевтонския от Тамплиерския орден в самостоятелна организация
1198–1216	папа Иннокентий III
1200	събиране на рицарското опълчение в Компьен
1202	пристигане на рицарите във Венеция. Основаване Ордена на меченосците
1202–1204	четвърти кръстоносен поход
октомври 1202	превземане на Зара от кръстоносците
юни 1203	кръстоносната флота в Златния рог
януари 1204	народно въстание в Константинопол
13.IV.1204	превземане на Константинопол от кръстоносците
1201–1261	Латинска империя
1204–1222	Солунско кралство
март 1205	въстание на гърците срещу латинските нашественици
14.IV.1205	разгром на латинците от Калоян при Одрин
1209	кръстоносен поход срещу френските еретици

юни 1212	кръстоносен поход на френските деца
август 1212	кръстоносен поход на германските деца
1217–1221	пети кръстоносен поход
1227–1229	шести кръстоносен поход
1239–1244	поход на Тибо Наварски и Хуго Бургундски
5.IV.1242	разгром на Тевтонския орден върху леда на Чудското езеро от княз Александър Невски. Ледово побоище
септември 1244	окончателно превземане на Ерусалим от египетския султан
1248–1254	седми кръстоносен поход
1261	народно въстание във Франция
юли- ноември 1270	осми кръстоносен поход в Тунис
14.V.1291	превземане от египтяните на Акра, последното франкско владение на Изток
15.VII.1410	поражение на Тевтонския орден при Грюнвалд
1466	ликвидиране на Тевтонския орден

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов, Д. — История на Византия, II. С. 1963 г.
Българското военно изкуство през феодализма. Авт. колектив. С. 1958 г.
Большая советская энциклопедия.
Вилинбахов, В. Б. — Във феодалния замък. С. 1966 г.
Георгиев, С. — Две писма на видни кръстоносци от Пловдив през 1189 г.
Известия на историческото дружество в София. 1931/1932 г.
Георгиев, С. — Император Фридрих Барбароса на Балканския полуостров и в българските земи. Българска историческа библиотека. 1930 г.
Заборов, М. — Папство и крестовые походы. М. 1960 г.
Заборов, М. — Крестовые походы. М. 1956 г.
Златарски, В. — История на българската държава през средните векове.
История СССР. I. М. АН СССР. 1964 г.
История средних веков. Ред. Е. А. Косминский и С. Д. Сказкин. I. М. 1952 г.
Комнина, А. — Алексиада. М. 1955 г.
Куглер, Б. — История крестовых походов. СПб. 1895 г.
Левченко, М. В. — История на Византия. С. 1948 г.
Лишев, С. — Третиият кръстоносен поход и българите. Известия на института за българска история. 7. 1957 г.
Медовиков, П. — Латинские императоры в Константинополе. М. 1849 г.
Мишо, Г. — История крестовых походов. М. 1841 г.
Николаев, В. — Хрониката на Жофроа дьо Вилардуен: завладяването на Цариград. БАН. 1947 г.
Петров, П. — Унията между България и Римската църква през 1204 г. и четвъртият кръстоносен поход. Исторически преглед. 1955 г.
Примов, Б. — Кръстоносна напаст. С. 1963 г.

Примов, Б. — Жофроя дьо Вилардуен, четвъртият кръстоносен поход и българите. Годишник на Софийския университет (Историко-филологически факултет). 2. 1949 г.

Примов, Б. — Върху някои въпроси от общата и българска средновековна история във връзка с четвъртия кръстоносен поход. Известия на института за българска история. 2. 1949 г.

Сенкевич, Х. — Кръстоносци. С. 1964 г.

Успенский, Ф. — История крестовых походов. СПб. 1901 г.

Успенский, Ф. — Византийский писател Никита Акоминат. СПб. 1874 г.

Фойхтвангер. Л. — Испанска балада.

Шапкарев, И. и др. — Христоматия по история на средните векове. С. 1962 г.

Шапкарев, И. — Четива по средновековна история. С. 1960 г.

Шапкарев, И. — Кръстоносните походи. Причини, място и значението им за историческото развитие на Западна Европа. Исторически преглед. 3. 1946–1947 г.

Энциклопедический словарь. СПб. 1892–1907 г.

Grousset, R. L'epopee des Croisades. P. 1955 г.

Logra, N. Breve histoire des Croisades et des leurs Fondations en terre sante, 1924 г.

Rousset, P. Histoire des Croisades. P. 1957 г.

Издание:

Георги Гавраилов. Кръстоносните походи
Българска, първо издание

Редактор: Г. Мишков

Технически редактор: М. Будинова

Коректор: К. Калчева

Художествен редактор: М. Увалиева

Художник на корицата: П. Петрунов

Дадена за печат на 20.VII.1966 г.

Излязла от печат на 22.X.1966 г.

ДПК „Димитър Благоев“ — София

Народна просвета — София, 1966 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.